

Sosial tilbaketrekning i tidlig barndom

En studie av prososialitet, venneproblemer og emosjonelle vansker hos sjenerte og sosialt uinteresserte barn

Gudrun Breivik

Innlevert som hovedoppgave ved Psykologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

29.04.2011

© Gudrun Breivik

2011

Sosial tilbaketrekning i tidlig barndom

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Forfatter: Gudrun Breivik

Tittel: Sosial tilbaketrekning i tidlig barndom. En studie av prososialitet, venneproblemer og emosjonelle vansker hos sjenerte og sosialt uinteresserte barn

Veiledere: Anne Inger Helmen Borge

Biveileder: Jon Martin Sundet

Bakgrunn: De siste tyve årene har det blitt større fokus på heterogeniteten i sosial tilbaketrekning, og man har skilt mellom sjenanse og sosial uinteresse. Det har vært foreslått at disse typene tilbaketrekning kan være knyttet til ulik grad av sosial og emosjonell tilpasning. Det finnes imidlertid lite forskning på skillet mellom disse fenomenene i førskolealder. Man vet også lite om hvilke egenskaper hos barna som kan virke beskyttende mot eventuelle sosiale- og emosjonelle vansker. **Metode:** Studien er en delstudie av et større prosjekt, “Det første vennskap” ved UiO, som pågikk i perioden 2006-2009. Undersøkelsen benytter et tverrsnittsmateriale fra første datainnsamling. Førskolelærere vurderte sosial og emosjonell tilpasning hos 387 barn i alderen 3-6 år. Sjenanse og sosial uinteresse ble undersøkt ved Child Social Preference Scale. Barnas venneproblemer, emosjonelle vansker og prososialitet ble undersøkt ved Strengths and Difficulties Questionnaire. **Resultater:** Studien viste et skille mellom sjenanse og sosial uinteresse, men konstruktene var også positivt korrelert. Det var generelt lave nivåer av venneproblemer og emosjonelle problemer i utvalget. Sjenanse var relatert til både venneproblemer og emosjonelle problemer, mens sosial uinteresse kun var knyttet til venneproblemer. Prososialitet modererte sammenhengen mellom type sosial tilbaketrekning og henholdsvis venneproblemer og emosjonelle vansker. **Konklusjon:** Studien understreker betydningen av å studere sjenanse og sosial uinteresse separat, da disse kan være ulikt relatert til sosiale og emosjonelle utfall. Resultatene peker også på betydningen av prososialitet som en potensiell “buffer” mot negative utfall.

Forord

Hovedoppgaveprosessen har vært en høyst lærerik og intens prosess. Jeg vil gjerne takke veilederen min, Anne Inger Helmen Borge, for tilbakemeldinger, optimisme og entusiasme. Tusen takk for at jeg fikk være med på prosjektet! Jeg vil også takke metodeveileder, Jon Martin Sundet, for gode innspill av både statistisk og teoretisk art. Det har betydd mye for fremgangen i prosessen!

En spesiell takk til Gunn-Asbjørg Valen-Sendstad, som har interesse for samme tema, og har bidratt med gode råd til oppgavens faglige innhold.

Jeg vil videre takke Elin Western og Elin Tandberg for tilbakemeldiger på oppgaven. Takk til Gunn Kristin B. Johansen som har bidratt med praktisk hjelp og til dere andre som har hjulpet meg med korrekturlesning! Til slutt vil jeg takke familie og venner – en uvurderlig støtte i prosessen.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Rasjonale for studien	2
1.2	Viktige begreper	3
1.3	Sjenanse og sosial uinteresse	3
1.3.1	Sjenanse.....	3
1.3.2	Sosial uinteresse	4
1.4	Teorier om ulike typer sosial tilbaketrekning	5
1.5	Et skille mellom sjenanse og sosial uinteresse?.....	7
1.6	Prososialitet: En beskyttelsesfaktor mot negativ utvikling?	8
1.7	Sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker	9
1.7.1	Venneproblemer i tidlig barndom	9
1.7.2	Sosial tilbaketrekning og venneproblemer	10
1.7.3	Emosjonelle vansker i tidlig barndom.....	12
1.7.4	Sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker	12
1.8	Kjønnsforskjeller i sosioemosjonelle vansker	13
1.9	Forskningsspørsmål	14
2	Metode	16
2.1	Om prosjektet.....	16
2.2	Rekruttering og datainnsamling	16
2.3	Utvalg	17
2.3.1	Valg av informanter	18
2.4	Måleinstrumenter	19
2.4.1	Child Social Preference Scale	19
2.4.2	Strengths and Difficulties Questionnaire	20
2.5	Statistiske analyser.....	22
3	Resultater	23
3.1	Preliminære analyser	23
3.2	Faktoranalyse av CSPA	24
3.3	Korrelasjonsanalyser.....	25
3.4	Regresjonsanalyser	28

3.4.1	Interaksjoner med kjønn og alder	28
3.4.2	Venneproblemer	29
3.4.3	Emosjonelle vansker	33
3.5	Oppsummering av funn	38
4	Diskusjon	39
4.1	Sjenanse og sosial uinteresse - separate fenomener?.....	39
4.2	Sosial tilbaketrekning og venneproblemer	41
4.2.1	Prososialitet – en “buffer” mot venneproblemer?	42
4.2.2	Støtte for en “tidlig onsets-hypotese”?	43
4.3	Sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker.....	44
4.3.1	Prososialitet – en “buffer” mot emosjonelle vansker?	45
4.4	Sosial uinteresse: Venneproblemer, men ikke emosjonelle vansker	45
4.5	Ingen effekt av kjønn eller alder	47
4.6	Kliniske implikasjoner	47
4.7	Begrensninger ved studien.....	48
4.7.1	Kausalitet.....	48
4.7.2	Informanter	49
4.7.3	Måleinstrumenter	50
4.7.4	Generaliserbarhet	50
4.8	Konklusjon.....	51
5	Litteraturliste.....	53
6	Vedlegg	63

1 Innledning

Barns samhandling med andre barn er grunnleggende for utviklingen av gode relasjoner og sosiale ferdigheter. I barnehagen møter barna uvante sosiale utfordringer og nye forventninger fra andre personer enn foreldrene. Koordinering av lek er et overordnet utviklingsmål, og barna skal lære å gå inn i samlek med andre barn, bruke fantasien, håndtere konflikter og danne vennskap (Denham, Salisch, Olthof, Kochanoff & Caverly, 2002). Forskning tilsier at barn som danner vennskap med jevnaldrende, er godt tilpasset sosialt, emosjonelt og akademisk (Rubin, Bowker & Gazelle, 2010). Dette premisset impliserer samtidig at barn som *ikke* inngår i kompetent samhandling med jevnaldrende, muligens vil stå i fare for en mer negativ utvikling. Studier indikerer at barn med lav sosial kompetanse strever på en rekke områder i livet (Rubin, Bukowski & Parker, 1998). Det er i dag fokus på tidlig intervensjon for barn som har problemer med sosial tilpasning. Dette illustreres ved økende tilgang på forebyggende programmer som tar sikte på å heve sosiale kompetanse i barnehager og på skoler (Ogden, 2011). Mye av teorien og forskningen på sosial kompetanse har imidlertid vært rettet mot aggresjonsproblemer og eksteraliseringsvansker (Rubin og Coplan, 2004). Først de siste tiår har man fått øynene opp for å studere barn som holder avstand fra andre i sosiale situasjoner. Dette fenomenet har fått navnet ”sosial tilbaketrekning”.

Sosial tilbaketrekning defineres som prosessen der barn avstår fra sosial samhandling og leker alene, på tross av tilstedeværelsen av andre barn (Rubin & Coplan, 2004). Et sentralt aspekt ved sosial tilbaketrekning er at barnet *velger* å være alene, til tross for tilgjengelige lekepartnere. Det er i dag relativt stor enighet om at sosialt tilbaketrukkede barn utgjør en risikogruppe for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker. Studier indikerer at disse barna har dårlige sosiale ferdigheter, at de ofte opplever sosial avvisning, og at de risikerer å utvikle internaliserende problemer (Asendorpf & Meier, 1993; Rubin et al., 1998; Coplan & Armer, 2007; Gazelle & Ladd, 2003; Harrist, Zaia, Bates, Dodge & Pettit, 1997).

Forskningen på sosial tilbaketrekning har imidlertid vært preget av en uklar begrepsbruk med varierte og delvis overlappende termer. Begrepene refererer til alt fra temperament, personlighetstrekk og motivasjonsprosesser til interpersonlige prosesser og observerbar atferd

(Coplan & Rubin, 2010). Flere ytrer behov for en mer nyansert forståelse av konseptet fordi barn kan trekke seg unna jevnaldrende av varierende grunner (Asendorpf, 1990; Coplan, Prakash, O'Neil & Armer, 2004). Dersom noen typer sosial tilbaketrekning innebærer utviklingsmessig risiko, mens andre *ikke* representerer samme fare, er det sentralt at forskning skiller mellom disse underkategoriene. Tidligere forskning kan i så måte ha tilslørt den faktiske sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og psykososiale vansker (Harrist et al., 1997).

1.1 Rasjonale for studien

Foreliggende studie gjør et forsøk på å nyansere forståelsen av aleneatferd hos små barn og undersøker to typer sosial tilbaketrekning, *sjenanse* og "*sosial uinteresse*", som vil defineres i kapittel 1.2. Er det grunnlag for å skille mellom disse typene sosial tilbaketrekning i tidlig barndom? Dersom begrepet sosial tilbaketrekning faktisk refererer til ulike fenomener, vil det være interessant å undersøke om undertypene er differensielt forbundet med psykososiale vansker. Kunnskap om utviklingsmessige risikofaktorer skaper et behov for å identifisere hvilke faktorer i barnet og barnets miljø som kan bidra til å beskytte mot skjevutvikling (Carr, 1999). Faktorer som kan fremme en positiv utvikling for sosialt tilbaketrukkede barn, vil være retningsgivende for hvilke intervensjoner som iverksettes for disse barna. Barns tilbøyelighet til å hjelpe, dele og vise omsorg har tidligere vært knyttet til en rekke positive utfall i barns utvikling (Eisenberg et al., 1996). Det finnes imidlertid lite forskning på om disse egenskapene potensielt kan beskytte mot en negativ utvikling for sosialt tilbaketrukkede barn.

Per i dag har få studier undersøkt ulike undergrupper av sosial tilbaketrekning, og særlig vet man lite om nyanseringer i sosial tilbaketrekning hos små barn. I denne oppgaven skal det redegjøres for teorier om sjenanse og sosial uinteresse i tidlig barndom, og det skal legges frem forskning på distinksjonen mellom disse. Det vil presenteres studier av prososialitet og utfall av prososialitet. Videre vil oppgaven ta for seg hvordan ulike typer sosial tilbaketrekning relaterer seg til henholdsvis problemer med jevnaldrende og emosjonelle vansker. Studiens forskningsspørsmål presenteres til slutt i introduksjonsdelen.

1.2 Viktige begreper

Teori og forskning på sosial tilbaketrekning har, som nevnt, vært karakterisert av begrepsmessig uklarhet (Coplan & Rubin, 2010). Foreliggende oppgave skal fokusere på sjenanse og sosial uinteresse. *Sjenanse* vil referere til tilbakeholdenhet og engstelighet i møte med sosiale situasjoner der barnet opplever sosial evaluering (Rubin & Coplan, 2004; min oversettelse). Begrepet er nært beslektet med *atferdsinhibisjon*, som er mye anvendt innenfor temperamentsforskning. Atferdsinhibisjon vil referere til et biologisk basert temperamentstrekk, der barnet viser reaktivitet og negativ affekt i møte med nye situasjoner (Kagan, 1997). Sjenanse, slik det er operasjonalisert i denne oppgaven, er derimot spesifikt knyttet til *sosiale* situasjoner, både kjente og ukjente. *Sosial uinteresse* (fra engelske “social disinterest”) defineres i denne oppgaven som en subtype av sosial tilbaketrekning som innebærer en preferanse for å leke alene (Coplan & Weeks, 2010a). Både sjenanse og sosial uinteresse innebærer at barnet avstår fra sosialt samspill på eget initiativ. Dette skiller seg dermed fra Rubins (1982) begrep om *aktiv isolasjon*, som refererer til aleneatferd på bakgrunn av ekskludering fra andre barn. Relatert til sjenansebegrepet er også *sosial fobi*, karakterisert av en sterk og vedvarende frykt for sosiale situasjoner eller prestasjonssituasjoner som kan oppleves som pinlige (American Psychiatric Association, 2005, min oversettelse). Sosial fobi kan skilles fra sjenanse ved en høyere funksjonsnedsettelse hos barnet.

1.3 Sjenanse og sosial uinteresse

1.3.1 Sjenanse

Sjenanse er den mest studerte formen for sosial tilbaketrekning. Omlag 15% av nyfødte barn antas å ha en disposisjon for å reagere med frykt og engstelse i nye situasjoner (Kagan, 1997). I 7-9 måneders alder gjennomgår barn en fase med sjenanse og fremmedfrykt, men denne avtar hos de fleste i løpet av de første leveårene (Cole, Cole & Lightfoot, 2005). I tilfeller der sjenanse vedvarer som en stabil egenskap hos barnet, forekommer engstelige reaksjoner også etter denne utviklingsmessige milepælen. I tidlig barndom blir sjenerte responser særlig tydelige i nye sosiale kontekster. Med utviklingen av barnets selvsystem og sosiale forståelse vil sjenanse fra 7-8 års alder også inkludere følelser av selvbevissthet og flauhet i sosiale situasjoner der barnet

opplever å bli vurdert (Crozier & Burnham, 1990). Sjenerte barn vil gjerne delta i sosial interaksjon, men frykt for sosialt ubehag og avvisning gjør at de trekker seg unna. Denne dissonansen kan uttrykkes gjennom ulike typer reservert atferd (“reticent behavior”). Typisk for et slikt atferdsuttrykk er at barna observerer andres lek, eller blir stående å stirre uten å ta initiativ til sosial interaksjon. Sjenerte barn inngår også ofte i parallelllek i stedet for samlek med andre barn (Coplan, Rubin, Fox, Calkins & Stewart, 1994). Reservert atferd og parallelllek er vanlig hos småbarn, men ansees ofte som umoden lekeatferd dersom den er dominerende i 4-5 års alder (Coplan & Arbeau, 2009).

Forskning tyder på en underliggende biologisk basis for sjenanse. Sjenerte barn viser f.eks. økt amygdalaaktivitet og større frontal EEG asymmetri enn ikke-sjenerte barn (Henderson, Fox & Rubin, 2001; Kagan, Snidman & Arcus, 1993). Disse biologiske sårbarhetene vil være i kontinuerlig transaksjon med miljøbetingelser i barnets omgivelser. Rubin, Coplan & Bowker (2009) påpeker betydningen av både tilknytningsbånd med omsorgsgiver og foreldrestil for utviklingsforløpet til sjenerte barn. I en studie undersøkte man om foreldrekarakteristikk hadde innvirkning på sammenhengen mellom sjenanse og sosioemosjonelle problemer i førskolealder (Coplan, Arbeau & Armer, 2008). Resultatene viste at relasjonen var sterkere for sjenerte barn som hadde mødre med høy nevrotisisme, høy trusselsensitivitet eller overbeskyttende foreldrestil. Denne foreldreatferden kan være særlig negativ for sjenerte barn, fordi det kan hemme utviklingen av autonomi og effektive problemløsningsstrategier.

1.3.2 Sosial uinteresse

Sosial uinteresse er en mindre studert underkategori av sosial tilbaketrekning. Sosialt uinteresserte barn har en preferanse for aleneaktiviteter og vurderer det å være alene som positivt. De sosialt uinteresserte barna *ønsker* å være for seg selv og er fornøyd med å leke alene. Et viktig poeng er at disse barna kan bli med på sosiale aktiviteter hvis de får en interessant nok invitasjon (Asendorpf, 1990; Coplan, et al., 2004). Sosial uinteresse står dermed i kontrast til sjenanse ved at tilbaketrekningen ikke skyldes sosial frykt, selvbevissthet eller tristhet. Sosialt uinteresserte barn har heller ikke samme ambivalente atferd som sjenerte barn. Man har forsøkt å identifisere et spesifikt atferdsuttrykk for sosial uinteresse. Et forslag har vært at sosialt uinteresserte barn ofte inngår i ”solitær-passiv lek” (f.eks. stille objektsploring, tegning og

bygging med klosser). Studier som har undersøkt dette, har imidlertid vist divergerende resultater, og man har i de senere år gått bort fra hypotesen om at sosial uinteresse spesifikt kan relateres til denne lekeformen (Coplan, Gavinsky-Molina, Lagacé-Séguin & Wichmann, 2001; Coplan et al., 2004; Spangler & Gazelle, 2009).

En manglende tilgang på måleinstrumenter for sosial uinteresse gjør at det finnes lite forskning på faktorer som har betydning for utviklingen av denne formen for tilbaketrekning.

Tvillingstudier av usosiabilitet indikerer imidlertid at lav preferanse for sosial samhandling kan ha noe genetisk grunnlag (Silberg et al., 2005). Videre kan foreldrefaktorer ha betydning for utviklingen av sosial uinteresse. Coplan et al. (2004) undersøkte mødres oppfatning av sine barns sosiale preferanser. Resultatene viste at mødrene til sosialt uinteresserte førskolebarn la mindre vekt på barnas sosiabilitet og vennskap med jevnaldrende enn mødrene til sosiale barn. Coplan et al. (2004) antar at en slik holdning vil kunne påvirke barnets faktiske interesse for sosiale aktiviteter, men at holdningen også kan være influert av barnets lave sosiale preferanse. Dette illustrerer en gjensidig interaksjon mellom barnet og dets miljø.

1.4 Teorier om ulike typer sosial tilbaketrekning

Flere teorier har dannet bakteppe for distinksjonen mellom sjenanse og sosial uinteresse. Gray (1987) skiller mellom to uavhengige, nevrobiologisk baserte motivasjonssystemer i hjernen, BIS (Behavioral Inhibition System) og BAS (Behavioral Activation System). BIS-systemet representerer individuelle forskjeller i atferdsmessig inhibisjon, er sensitivt til straff og skaper unngåelsesreaksjoner. I kontrast til dette bidrar BAS-systemet til individuelle forskjeller i tilnærmingsatferd. BAS er sensitivt for belønning og igangsetter målrettet atferd (Coplan, Wilson, Frohlick & Zelenski, 2006). BIS og BAS danner sammen grunnlag for ulike konfigurasjoner av sosial atferd.

Basert på Grays (1987) ideer om motivasjon for belønning og straff, dannet Asendorpf (1990) en teoretisk utledet taksonomi for å beskrive ulike typer sosial tilbaketrekning i barndommen. Denne modellen har dannet en teoretisk grunnmur for videre forskning på sosial tilbaketrekning (Coplan & Rubin, 2010). Asendorpf peker på individuelle forskjeller i barns sosiale preferanser

og motivasjon, og skiller mellom motivasjon for sosial tilnærming og motivasjon for sosial unngåelse. *Tilnæringsmotivasjon* refererer til behovet for, eller ønsket om, sosial kontakt. *Unngåelsesmotivasjon* innebærer derimot et behov for å trekke seg bort fra sosiale situasjoner på grunn av ubehag. Disse motivasjonsprosessene er ortogonale, og grad av tilnærming og unngåelse varierer fra barn til barn. Et sentralt poeng i Asendorpfs teori er at *kombinasjonen* av ulike typer sosial motivasjon, er forbundet med ulike typer sosial tilbaketrekning (Figur 1.1). I Asendorps modell vil *sjenerte barn* ha høy motivasjon for sosial tilnærming og høy motivasjon for sosial unngåelse. Sjenerte barn har et sterkt ønske om kontakt med jevnaldrende, men hemmes samtidig av sosial engstelse. Dette gjør at de ender i en motivasjonskonflikt med både høy tilnærming og høy unngåelse. Barn som er *sosialt uinteressert* har derimot lav tilnærmingesmotivasjon og lav unngåelsesmotivasjon. Disse barna er fornøyd når de er alene, men har ikke vanskeligheter med å bli med på sosiale aktiviteter dersom de får et attraktivt tilbud (Asendorpf, 1990). Motivasjonskonflikten som viser seg hos sjenerte barn, er dermed ikke tilstede hos sosialt uinteresserte barn.

Figur 1.1 *Kombinasjonen av motivasjonsprosesser danner ulike typer sosial tilbaketrekning*

		Unngåelsesmotivasjon	
		Høy	Lav
Tilnærming- motivasjon	Høy	Sjenert	Sosial
	Lav	Unngående	Sosialt Uinteressert

1.5 Et skille mellom sjenanse og sosial uinteresse?

Asendorpfs (1990) konseptualisering er appellerende av flere grunner. Først og fremst har Asendorpf dannet en enkel teori som systematiserer ulike former for sosial tilbaketrekning. En styrke er også at teorien trekker frem mulige bakenforliggende mekanismer, altså motivasjonsprosesser. Men finnes det empirisk grunnlag for et slikt skille?

Gavinsky-Molina, Coplan & Younger (2003) spurte barn i tidlig skolealder om de kjente noen som lekte alene. En innholdsanalyse av barnas beskrivelser, indikerte at 6 år gamle barn spontant ga eksempler på barn som var sjenerte og barn som var sosialt uinteresserte. Dette ble tolket som støtte for at sjenanse og sosial uinteresse kan være atskilte fenomener. I en annen studie undersøkte man 137 førskolebarns holdninger til sosial tilbaketrekning ved å presentere historier om sjenerte og sosialt uinteresserte barn (Coplan, Girardi, Findlay & Frohlick, 2007).

Resultatene viste at barna hadde ulike holdninger til sjenerte og sosialt uinteresserte barn. De mente at de uinteresserte historiekarakterene faktisk *valgte* å leke alene, mens de sjenerte karakterene gjerne ville være sammen med andre. Førskolebarna tilla også sjenerte barn mindre personlig ansvar for tilbaketrekningen og viste mer sympati mot sjenerte barn. Funnene indikerer at selv små barn skiller mellom sjenanse og sosial uinteresse på en nyansert måte (Coplan et al., 2007). I en liknende studie av Arbeau og Coplan (2007) fant man at førskolelærere tydelig differensierte mellom hypotetisk sjenerte og hypotetisk sosialt uinteresserte barn.

Førskolelærerne (n=202) rapporterte at de så på atferden til sjenerte barn som *mindre intensjonell* og mer problematisk for barnets utvikling, sammenlignet med atferden til sosialt uinteresserte barn. De oppga også at de ville respondere ulikt på de to typene sosial tilbaketrekning, ved å ta mer hensyn til sjenerte enn sosialt uinteresserte barn.

Studiene til Gavinsky-Molina et al. (2003), Coplan et al. (2007) og Arbeau og Coplan (2007) har til felles at informantene ser på de to typene sosial tilbaketrekning som separate fenomener. Både barn og førskolelærere rapporterer om ulik intensjonalitet og sosial preferanse hos sjenerte og sosialt uinteresserte barn. Dette støtter Asendorpfs idé om ulik motivasjon for tilnærming ved ulike typer sosial tilbaketrekning.

1.6 Prososialitet: En beskyttelsesfaktor mot negativ utvikling?

Som nevnt innledningsvis, har det vært vanlig å betrakte sosial tilbaketrekning som en risikofaktor for mistilpasning. Det er likevel ikke slik at alle tilbaketrukkede barn utvikler problemer. Det har derfor oppstått en interesse for å utforske hvilke faktorer som kan virke beskyttende mot skjevutvikling, og hvilke faktorer som ytterligere øker risiko for mistilpasning (Arbeau, Coplan & Weeks, 2010). Det har vært hevdet at prososialitet kan bidra til positive utfall i barns utvikling (Eisenberg & Fabes, 1998). *Prososiale handlinger* kan defineres som handlinger som kommer andre til gode, og omfatter ulike former for omsorg, deling, hjelp og samarbeid (Tetzchner, 2005). Flere studier knytter barns prososiale atferd til god sosial og emosjonell kompetanse. Clark og Ladd (2000) fant i en studie av 5 år gamle barn (n= 192) at prososiale handlinger var positivt relatert til både antall vennskap og til kvaliteten på vennskapene. Man fant også en positiv sammenheng mellom prososial atferd og aksept blant jevnaldrende. Andre studier indikerer at prososiale handlinger er knyttet til vellykkede initiativ og invitasjoner fra andre i lek (Farver & Branstetter, 1994; Walker, 2005). Det har også vært argumentert for at prososialitet kan virke beskyttende mot utvikling av emosjonelle vansker (Eisenberg & Fabes, 1998).

I forskning på sosial tilbaketrekning rapporterer både lærere og foreldre at henholdsvis sjenerte og sosialt uinteresserte barn viser *mindre* prososial atferd enn jevnaldrende (Eisenberg et al., 1996; Coplan et al. 2004; Coplan & Weeks, 2010b). Lav prososialitet hos sjenerte barn har ofte blitt forklart ut ifra *mangel* på sosiale ferdigheter (et kompetanseproblem) eller ut ifra vanskeligheter med å *iverksette* ferdighetene pga. det sosiale ubehaget det medfører (et utførelsesproblem). Trolig er disse forklaringene komplementære (Findlay, Girardi & Coplan, 2006). Oh et al. (2008) fant i en studie av 392 skolebarn at barn som var svært sosialt tilbaketrukkede, men som hadde god evne til prososialitet, viste mindre tilbaketrukket atferd 3 år senere. Forfatterene påpeker at prososialitet kan ha innvirkning på tilbaketrukkede barns vansker gjennom at barna utviser mer tilnærmingsatferd, og at denne atferden kan fordre større aksept fra andre barn. Denne studien skilte imidlertid ikke mellom sjenanse og sosial uinteresse.

Forskningen indikerer altså at begge typer sosial tilbaketrekning er forbundet med lite prososial atferd. Det ser også ut til å være en negativ assosiasjon mellom prososialitet og henholdsvis sosiale og emosjonelle vansker. Ytterligere forskning er imidlertid nødvendig for å belyse betydningen av prososialitet som en mulig “buffer” mot negativ utvikling hos sosialt tilbaketrukkede barn. Denne kunnskapen vil være relevant for å kunne forebygge en eventuell skjevutvikling for sjenerte og sosialt uinteresserte barn. Foreliggende studie ønsker derav å se nærmere på dette.

1.7 Sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker

Sosial tilbaketrekning har ofte blitt assosiert med lav sosioemosjonell tilpasning. *Sosioemosjonell tilpasning* kan defineres som sammenhengen mellom individet og dets miljø, og relasjonens positive og negative, sosiale og emosjonelle komponenter (Bohlin & Hagekull, 2009). Denne oppgaven skal omtale sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle *vansker*. Sosioemosjonelle vansker vil avgrenses til å dekke to problemområder: Vansker i jevnaldrerrelasjoner (“venneproblemer”) og emosjonelle vansker.

1.7.1 Venneproblemer i tidlig barndom

Etablering av vennskap er et sentralt utviklingsmål i tidlig barndom. Et vennskap innebærer en *gjensidig* oppfatning av at den andre parten er en venn (Borge, 2009). I tidlige vennskap deler barn følelser og ideer, gjensidig tilknytning og omsorg for hverandre (Dunn, 2004). Barn som har vanskeligheter med å danne vennskap, viser dårligere samspill med jevnaldrende, har dårligere evne til å ta andres perspektiv og blir mindre likt av andre barn (Tetzchner, 2005). Barns vansker i jevnaldrerrelasjoner vil i denne oppgaven omtales som *venneproblemer* (av engelske “peer difficulties”). Dette er et vidt begrep som her henviser til både problemer med vennskapsdannelse og med avvisning fra jevnaldrergruppen. I litteraturen skiller man ofte mellom sosial avvisning (“peer rejection”), som innebærer at et barn blir mislikt av et annet barn, og sosial ekskludering (“peer exclusion”), som refererer til åpenlys kommunikasjon av denne negative holdningen (Boivin & Hymel, 1997). For å forenkle begrepsbruk i denne oppgaven, vil begrepet *sosial avvisning* referere til både det å bli mislikt og ekskludert av jevnaldrergruppen.

1.7.2 Sosial tilbaketrekning og venneproblemer

Det har lenge blitt hevdet at sjenerte barn har dårligere sosiale ferdigheter enn sine jevnaldrende. I en observasjonsstudie av 144 førskolebarn fant Rubin (1982) at sjenerte barn, sammenlignet med andre, hadde mindre effektive strategier når de forsøkte å bli venn med noen. Studier indikerer at sjenerte barn bruker lenger tid på å innlede samtaler, og at de snakker mindre enn ikke-sjenerte barn (Asendorpf & Meier, 1993). Sjenerte barn har like ofte som andre en bestevenn, men kvaliteten på vennskapene er ofte dårligere sammenlignet med andre barns vennskap (Rubin, Wojslawowicz, Rose-Krasnor, Booth-LaForce & Burgess, 2006). Undersøkelser tyder på at barn som er sjenert, er dårlig likt og har lav status i barnegruppen. Flere har hevdet at sjenerte barn har større risiko for å bli oversett og ekskludert av jevnaldrende (Boivin, Hymel & Bukowski, 1995; Hart et al., 2000).

En mulig forklaring på sammenhengen mellom sjenanse og sosial avvisning er at sjenerte barn oppfører seg på måter som er mindre sosialt ønskelig. De kan la være å svare andre, unngå blikkontakt og virke sosialt ukomfortable. Dette er atferd som bryter med sosiale forventninger i gruppen. Mangelen på sosialt ønskelig atferd kan gjøre at barna blir dårligere likt av andre, og etter hvert avvist og utestengt sosialt (Gazelle & Ladd, 2003). En komplementær forståelse er at sjenerte barn signaliserer en *sårbarhet* eller en underkastende tilnærming overfor andre barn. Dette kan sette dem i en utsatt posisjon ved at andre oppfatter dem som et “enkelt bytte”. Videre kan en selvforsterkende prosess oppstå, der mobbing kan fremme inhibert atferd, som igjen vil kunne oppfattes som avvikende og gi ytterligere utestengelse (Gazelle & Ladd, 2003).

Det er mindre kunnskap om sosial uinteresse og venneproblemer i tidlig barndom, da kun et fåtall studier har tatt for seg sosial tilpasning hos disse barna. En generell hypotese har imidlertid vært at sosial uinteresse er en “*godartet*” form for tilbaketrekning, som ikke er forbundet med negative konsekvenser i samme grad som sjenanse (Rubin & Asendorpf, 1993). Hypotesen støttes av en longitudinell studie der man presenterte førskolebarn for hypotetiske sosiale dilemmaer (Harrist et al. 1997). Studien indikerte at barn som ble klassifisert som sosialt uinteressert i førskolealder (n=96), viste like gode sosialkognitive ferdigheter som andre barn ved intervjuer 4 år senere. Forfatterne tolket dette som at barn kan være usosiale, men likevel sosialt kompetente. I en observasjonsstudie av Asendorpf og Meier (1993) fant man at 7 år gamle

sosialt uinteresserte barn tok del i færre samtaler enn sine jevnaldrende (n=41). Til tross for dette var de like verbalt aktive som andre barn, når de først deltok i samtalene. Dette ble tatt til inntekt for at sosialt uinteresserte barn kan opptre på en sosialt kompetent måte hvis de ønsker det.

Mens sjenanse er assosiert med lavere sosial kompetanse og mer sosial avvisning, fremstår altså sosial uinteresse som mindre problematisk for barnets utvikling. Dette er konsistent med antakelsene til Asendorpf (1990). Enkelte har imidlertid hevdet at mangel på sosial interaksjon, uansett motivasjon, vil kunne få uheldige konsekvenser fordi barnet ikke får tilegnet seg forventede sosiale ferdigheter (Rubin, Wojslawowicz & Oh, 2007). Coplan et al. (2004) fant indikasjoner på at sosialt uinteresserte barn kan ha vansker i jevnaldrerrelasjoner. Resultatene viste at førskolelærere, men ikke foreldre, rapporterte at disse barna ble utestengt og mobbet av andre. Forfatterne konkluderte overraskende med at sosial uinteresse kan være forbundet med flere negative konsekvenser enn tidligere antatt.

Venneproblemer: Aldersrelaterte faktorer

Forskningen knytter sjenanse, og enkelte ganger sosial uinteresse, til sosial avvisning og venneproblemer. Det pågår imidlertid en kontrovers om *når* i utviklingsforløpet disse problemene oppstår. Det har vært argumentert for at sosial tilbaketrukkethet ikke bidrar til ekskludering i tidlig barndom, men at denne først tiltar i midtre barndom ("Late-onset exclusion hypothesis"; Gazelle & Ladd, 2003). Argumentet har vært at alenelek og parallellelek er en del av normalbildet i tidlig barndom, og at denne atferden ikke bryter med sosiale forventninger på dette alderstrinnet. Man har antatt at utviklingen av mer nyanserte sosialkognitive ferdigheter i barneskolealder, gjør at sosial tilbaketrekning legges merke til og oppfattes som avvikende (Bukowski, 1990; Gazelle & Ladd, 2003). Denne antakelsen er blitt utfordret av studier som rapporterer om sosial ekskludering allerede i tidlig barndom ("early-onset exclusion hypothesis"; Gazelle & Ladd, 2003). I en studie av 642 barn i alderen 4-6 år fant man at reservert atferd, som regnes som en atferdsmarkør for sjenanse, var assosiert med sosial avvisning (Hart et al., 2000). Dette støttes av en studie som viser at sjenerte barn i alderen 5-6 år ble vurdert av lærere som mindre akseptert i jevnaldrergruppen enn andre barn (Phillipsen, Bridges, McLemore & Saponaro, 1999).

Med bakgrunn i denne inkonsistensen i forskningen, er det behov for mer kunnskap om når sosialt tilbaketrukkede barn begynner å erfare sosial avvisning. Dersom disse barna avvises av jevnaldrende allerede i tidlig barndom, kan dette ha en kumulativt negativ effekt på utviklingsforløpet deres. Studier indikerer at vedvarende sjenanse og sosial ekskludering, kan gi økt risiko for alvorlige emosjonelle problemer (Gazelle & Ladd, 2003). Det blir derfor sentralt å avdekke eventuelle venneproblemer så tidlig som mulig for å kunne forebygge en negativ utviklingstrend.

1.7.3 Emosjonelle vansker i tidlig barndom

Emosjonelle vansker er lite studert blant førskolebarn, ettersom man tidligere antok at små barn ikke hadde vansker av denne typen (Rudolph & Lambert, 2007). Emosjonelle vansker refererer til symptomer på angst og depresjon; som tristhet, bekymring, ensomhet, verdiløshet og engstelighet (Karevold, 2008, min oversettelse). I denne oppgaven brukes betegnelsen ”vansker”, heller enn “problemer”, da studien baserer seg på en normalpopulasjon der det generelle nivået av psykopatologi er lavt. Begrepet refererer dermed til symptomer, ikke diagnostiserbare psykiske lidelser. Emosjonelle vansker i tidlig barndom har vist prevalens på mellom 3 og 15 % i normalpopulasjoner, avhengig av målemetode og aldersspenn (Tick, Ende, Koot & Verhulst, 2007). Det har vist seg vanskelig å avgjøre alvorlighetsgrad av disse problemene hos små barn, fordi både symptomer og kommunikasjonsmåter endrer seg raskt (Gardner & Shaw, 2008). Studier indikerer likevel stabilitet i emosjonelle vansker, selv i tidlig barndom. Karevold (2008) fant at symptomer på emosjonelle vansker i tidlig barndom var relatert til emosjonelle problemer i ungdomsalder, og at vanskene også var knyttet til risiko for psykiske lidelser i senere i livet.

1.7.4 Sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker

En rekke studier knytter sjenanse til emosjonelle vansker. Sjenanse hos førskolebarn har vært relatert til symptomer på tristhet og depresjon, og sjenerte barn i tidlig skolealder rapporterer om lavere selvtillit og mer ensomhet enn sine jevnaldrende (Coplan et al. 2004; Coplan & Weeks, 2010b). Bohlin og Hagekull (2009) fant en sammenheng mellom sjenanse og emosjonelle vansker både når fenomenene ble målt krysseksjonelt og longitudinelt. Sjenanse i tidlig barndom

var forbundet med symptomer på angst og depresjon 5 år senere og hadde i tillegg prediktiv verdi for symptomer på angst i ungdoms- og tidlig voksen alder. Dette peker mot en negativ utviklingstendens hos sjenerte barn.

Forbindelsen mellom sosial uinteresse og emosjonelle vansker ser ikke ut til å være like åpenbar, og kun en håndfull studier skiller mellom sjenanse og sosial uinteresse. I en studie av 246 førskolebarn fant man at sosial uinteresse verken var relatert til selvrapporterte selvtillitsproblemer eller lærervurderte symptomer på angst (Coplan et al., 2004). I en lignende studie av barn fra 6 til 8 år (n=186) fant man at sosialt uinteresserte barn ikke så ut til å ha mer emosjonelle vansker enn en kontrollgruppe. Dette gjaldt *både* når mødrene og lærerne vurderte barnet. Resultatene ble tolket som en indikasjon på at sosial uinteresse heller ikke i barneskolealder er forbundet med sosioemosjonelle vansker (Coplan & Weeks 2010b).

Det ser ut til at sjenerte og sosialt uinteresserte barn kan ha ulike utfordringer og ulik risiko for mistilpasning. Denne diskrepansen har vist seg både i studier av sosial avvisning og emosjonelle vansker. Empirien understøtter ideen om at sjenanse innebærer en risiko for negativ utvikling, mens sosial uinteresse representerer en mer “uskyldig” form for sosial tilbaketrekning. Dette er interessant fordi det impliserer at alenelek ikke trenger å være ensbetydende med psykososiale vansker. Dersom en slik hypotese bekreftes i videre forskning, vil dette kunne ha implikasjoner for hvilke intervensjoner man retter mot henholdsvis sjenerte og sosialt uinteresserte barn.

1.8 Kjønnforskjeller i sosioemosjonelle vansker

De siste årene har det blitt tydelig at kjønn kan spille en sentral rolle i forholdet mellom sosial tilbaketrekning og psykososiale vansker. Det viser seg at tilbaketrekning kan være særlig problematisk for gutter. Henderson et al. (2001) fant at negativ reaktivitet hos 9 måneder gamle babyer var forbundet med økt tilbaketrukket atferd ved 4 års alder hos gutter, men ikke jenter. En annen interessant studie fant at sjenerte gutter, men ikke jenter, viste forhøyede kortisolnivåer i løpet av en dag i barnehagen (Dettling, Gunnar & Donzella, 1999). Dette kan tyde på en større stressrespons hos de sjenerte guttene. Coplan og medarbeidere har i flere studier funnet at sjenerte gutter opplever mer sosial ekskludering enn sjenerte jenter både i førskolealder og i

tidlig skolealder (Coplan, et al., 2004; Coplan & Weeks, 2010b). Grunnet lite forskning på sosial uinteresse er det uklart om denne formen for tilbaketrekning kan få kjønns spesifikke utfall. Det finnes imidlertid studier som kan tyde på at sosial uinteresse kan være forbundet med sosioemosjonelle vansker hos gutter (Coplan et al., 2001; Nelson, Rubin & Fox, 2005).

Kjønnsforskjellene i sosioemosjonelle vansker har blitt tolket i lys av kjønnsrollemønstre og sosiale normer i vestlig kultur. En antakelse har vært at sjenanse, passivitet og forsiktighet stemmer bedre overens med kulturelle forventninger til jenter enn til gutter.

Kjønnsrolleforventninger til gutter vil derimot innebære høy grad av selvmarkering og dominans i sosiale situasjoner. Sjenert og tilbakeholden atferd står i kontrast til disse forventningene, og sjenerte gutter kan på denne måten møte mindre aksept fra omgivelsene (Rubin & Coplan, 2004).

1.9 Forskningsspørsmål

Basert på tidligere forskning vil det være relevant å avdekke om sjenanse og sosial uinteresse fremstår som ulike fenomener i utvalget. Studien vil undersøke om de to typene sosial tilbaketrekning kan være ulikt forbundet med venneproblemer og emosjonelle vansker. Videre vil det være relevant å undersøke om prososialitet kan ha betydning for barnas vansker. Studien vil benytte følgende spesifikke forskningsspørsmål:

- 1) Fremstår sjenanse og sosial uinteresse som separate fenomener i utvalget?

Forskning har antydnet at sjenanse og sosial uinteresse kan være ulike typer sosial tilbaketrekning, men det finnes svært lite forskning på sosial tilbaketrekning hos førskolebarn. Det antas at sjenanse og sosial uinteresse vil være noe relatert, men at de også vil fremstå som atskilte konstrukter.

- 2) Er det en sammenheng mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker?

- a) Vil sjenanse og sosial uinteresse være ulikt forbundet med venneproblemer i tidlig barndom?

Få studier har tatt for seg relasjonen mellom de ulike typene sosial tilbaketrekning og vansker i jevnaldrerrelasjoner. Ut ifra kontroverser i forskningen vil det være relevant å undersøke om sosial tilbaketrekning er forbundet med venneproblemer allerede i tidlig barndom (early onset- hypotesen). Dersom dette bekreftes, antas det at sjenanse vil være sterkest relatert til disse vanskene.

- b) Vil sjenanse og sosial uinteresse være ulikt forbundet med emosjonelle vansker?

Basert på tidligere forskning på sjenanse og sosial uinteresse hos barn forventes det at sjenanse vil være assosiert med emosjonelle vansker, mens sosial uinteresse ikke vil være relatert til disse vanskene.

- 3) Har prososialitet betydning for forholdet mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker?

Prososialitet har vært forbundet med positive utfall i tidligere studier, men få studier har undersøkt om prososialitet kan moderere forholdet mellom sosial tilbaketrekning og henholdsvis venneproblemer og emosjonelle vansker. Det forventes at sjenanse og sosial uinteresse kan være relatert til lavere venneproblemer og emosjonelle vansker dersom barna viser høy grad av prososialitet.

- 4) Har kjønn betydning for sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker?

Det antas, på bakgrunn av tidligere forskning, at sjenerte gutter i større grad enn sjenerte jenter vil ha venneproblemer og emosjonelle vansker. Man inntar en eksplorerende holdning i forhold til kjønnsforskjeller hos sosialt uinteresserte barn

2 Metode

2.1 Om prosjektet

Foreliggende studie er en delstudie i et større forskningsprosjekt, “Det første vennskap”, ledet av professor Anne Inger Helmen Borge ved Psykologisk Institutt i Oslo. Et av formålene med forskningsprosjektet har vært å undersøke betydningen av jevnaldrerrelasjoner for barns sosiale, emosjonelle og atferdsmessige tilpasning. «Det første vennskap» har et longitudinelt, multiinformant og multimetodisk design. Det ble i perioden 2006-2009 årlig innsamlet informasjon fra førskolelærere/ lærere, foreldre og barn. Data ble innhentet gjennom intervjuer, tester og spørreskjemaer. Prosjektet er finansiert av Norsk Forskningsråd og er godkjent av Regional Etisk Komité (REK sør), personvernombudet for forskning ved Universitetet i Oslo og Norges Samfunnsfaglige Datatjeneste (NSD), saksbehandler for Datatilsynet.

2.2 Rekruttering og datainnsamling

Man valgte Gran- og Lunner kommune på Hadeland som rekrutteringskommuner. Samtlige av de 32 barnehagene i disse kommunene deltok i rekruttering av foreldre og barn. Barnehagene varierte i type og bestod av tradisjonelle barnehager, naturbarnehager, gårdsbarnehager og familiebarnehager. Barnegruppene varierte i størrelse, fra 4-8 barn til over 100 barn. Omlag halvparten av barnehagene var offentlige, mens de resterende var private. Ved studiens oppstart gikk nesten alle fem- og seksåringer i kommunene i barnehage (95%). I årsskullet for fireåringer gikk majoriteten i barnehage (80%), mens tallene var lavere for treåringer (50%) og toåringer (30%). Dermed var det trolig lite sosial seleksjon blant de eldste barna, og antakeligvis større seleksjon blant de yngste barna. Tidligere studier har vist forskjeller mellom familier som velger å ha barna i barnehage og familier som ikke gjør det (Borge, Rutter, Cote & Tremblay, 2004). Dette må tas høyde for ved fortolkning av funn i studien.

Til sammen mottok 905 foreldre skriftlig informasjon om prosjektet, hvorav 64% av disse ønsket å delta. Foreldrene leverte skriftlig informert samtykke til deltakelse i studien. Dette innebar både samtykke til å svare på spørreskjemaer, til at barnet ble intervjuet og til at førskolelærer

fylte spørreskjemaer angående barnet. Foreldrene besvarte spørreskjemaer med spørsmål rettet mot sin egen og barnets sosiale og psykologiske tilpasning. Førskolelærerne fylte ut en lærerversjon av skjemaet, som kun fokuserte på barnets sosiale og psykologiske tilpasning. Disse spørreskjemaene inneholdt spørsmål om barnas atferd, trivsel, vennskap og lek. Det ble i tillegg gjort individuelle intervjuer av barna for å kartlegge vennskap og indikatorer på sosial kompetanse, f.eks. popularitet, prososial atferd og aggressiv atferd.

2.3 Utvalg

Foreliggende studie er en tverrsnittsundersøkelse fra første måletidspunkt i ”Det første vennskap”. Det ble valgt et tverrsnittsdesign grunnet frafall i lærervurderinger ved senere måletidspunkt, og av hensyn til studiens omfang. Utvalget i foreliggende studie besto av barn som var 3 år og eldre ved første måling. Det ble valgt å ekskludere de yngste barna fordi sentrale måleinstrumenter i studien ikke er validert på barn under 3 år (Coplan et al, 2004; Goodman, 1997). Utover denne begrensningen var det ingen eksklusjonskriterier. Utvalget bestod dermed av 387 barn mellom 3 og 6 år (gjennomsnittsalder 4,6 år, SD=1,07), til sammen 202 jenter (52%) og 185 gutter (48%). Med få unntak, var deltakerne i studien av etnisk norsk opprinnelse. Tabell 2.1 viser en oversikt over utvalget i studien. På grunn av missing data vil utvalgsstørrelsen i studien variere noe i resultatdelen. N vil oppgis ved hver analyse.

Tabell 2.1 *Kjønnsfordeling og gjennomsnittsalder i utvalget (n=387)*

Alder	Antall	%	Jenter	Gutter
3 år	77	20,0	36	41
4 år	100	25,8	50	50
5 år	112	28,9	63	49
6 år	98	25,3	53	45
Totalt	387	100	202	185

En undersøkelse av sosioøkonomisk status i utvalget, målt ved mødrenes utdanningsnivå, viste at ca en tredjedel (32%) av mødrene i utvalget hadde tatt utdanning etter videregående skole. Dette

indikerer at deltakerene i prosjektet kan sees som representative for norske familier (Statistisk sentralbyrå, 2009).

2.3.1 Valg av informanter

Det ble valgt å fokusere på besvarelsene til førskolelærerne i denne studien. Det var flere grunner til dette. En av grunnene var at fenomenene sjenanse og sosial uinteresse teoretisk sett er knyttet til situasjoner der barnet er sammen med andre barn. I barnehagen er barna i mange ulike strukturerte og ustrukturerte sosiale situasjoner. Førskolelærere har mulighet for å observere sosialt samspill både i dyader og i grupper. De har dermed et annet sammenligningsgrunnlag enn foreldre, ved at de kjenner mange barn på hvert alderstrinn. Videre innehar førskolelærere annen teoretisk og praktisk kunnskap om både sosial avvisning og positive interaksjoner med jevnaldrende. Det antas derfor at man ved å bruke førskolelærervurderinger kan få frem betydningsfull informasjon om sosial tilbaketrekning i tidlig barndom.

En annen viktig grunn til at det ble valgt å bruke førskolelærervurderinger, var at det tidligere ikke er publisert studier om førskolelæreres oppfatninger av skillet mellom sjenanse og sosial uinteresse. Child Social Preference Scale (Coplan et al., 2004) er tidligere brukt til foreldrevurderinger, men har ikke blitt administrert til førskolelærere. Det ville derfor være interessant å undersøke førskolelæreres syn på sjenanse og sosial uinteresse (Coplan et al., 2004; Coplan & Weeks, 2010b).

Det ble vurdert å gjøre en sammenslåing av førskolelærer- og foreldrevurderingene. En undersøkelse av enighet mellom foreldre og lærere i materialet indikerte imidlertid liten enighet i vurderingene av sosial tilbaketrekning (sosial uinteresse $r=.24$, $n=387$, $p<.01$; sjenanse $r=.36$, $n=387$, $p<.01$). De aktuelle foreldrevurderte skalaene, særlig skalaen “venneproblemer”, viste svært lav reliabilitet. Dette vanskeliggjorde sammenslåingen ytterligere. Studier viser imidlertid at førskolelærere er godt egnet for å vurdere sosial tilbaketrekning hos barn (Eisenberg, Shepard, Fabes, Murphy & Guthrie, 1998; Gazelle & Ladd, 2003).

2.4 Måleinstrumenter

2.4.1 Child Social Preference Scale

Førskolelærere fylte ut spørreskjemaet Child Social Preference Scale (CSPS). CSPS er utarbeidet av Coplan og medarbeidere (2004) og forsøker å kartlegge sjenanse og sosial uinteresse hos barn over 3 år. Spørreskjemaet bygger på tidligere teori og forskning på barns sosiale motivasjon for å leke med andre (Asendorpf, 1990; Asendorpf & Meier, 1993). Instrumentet består av 11 utsagn, hvorav 7 utsagn er ment å måle sjenanse, mens de resterende 4 utsagnene er ment å måle sosial uinteresse (Figur 2.1). Førskolelærerne ble bedt om å gi sin vurdering av utsagnene på en 5-punkts Likertskala, hvor 1 indikerte “i liten grad”, og 5 indikerte “i stor grad”. CSPS er en relativt ny skala, og vennskapsstudien var den første til å administrere skalaen i Norge.

Figur 2.1 *Leddene i skalaen Child Social Preference Scale (Coplan et al., 2004)*

Child Social Preference Scale: Sjenanse
1. Det ser ut til at barnet ønsker å leke med andre barn, men er noen ganger engstelig også
2. Barnet vil avslå sosiale initiativ fra andre barn fordi han/ hun er sjenert
3. Barnet tar ofte kontakt med andre barn for å leke (<i>reversert</i>)
4. Barnet “kretser” rundt andre barns lek uten å bli med i leken
5. Barnet tar sjelden initiativ til lekeaktiviteter med andre barn
6. Barnet betrakter ofte andre barn i lek uten å nærme seg dem
7. Selv om barnet ser ut til å ønske å leke med andre, er det noen ganger engstelig for å være sammen med andre barn.
Child Sosial Preference Scale: Sosial uinteresse
1. Det ser ut som barnet ofte er tilfreds med å leke alene
2. Barnet er like glad i å leke stille for seg selv som å leke i grupper med andre barn
3. Barnet er mest glad i når han/ hun leker med andre barn (<i>reversert</i>)
4. Hvis barnet får velge, foretrekker det å leke med andre barn fremfor alene (<i>reversert</i>)

CSPS har i flere studier vist gode psykometriske egenskaper (Coplan, et al., 2004; Coplan & Weeks, 2010b). Man har funnet at skalaen har en tydelig faktorstruktur med faktorladninger fra .59 til .84 for sjananse og fra .65 til .86 for sosial uinteresse. Det er også rapportert høy intern konsistens for begge underskalaer. Skalaen har vist god overenstemmelse med atferdsobservasjoner, barneintervju og lærervurderinger. Dette kan tyde på god begrepsvaliditet (Coplan, et al., 2004). En reliabilitetsanalyse for lærervurderte underskalaer i CSPS viste en Cronbachs α på .89 for sjananse og .82 for sosial uinteresse i foreliggende datamateriale. Dette tyder på tilfredsstillende intern konsistens i skalaene.

2.4.2 Strengths and Difficulties Questionnaire

Førskolelærerne fylte ut “Strengths and Difficulties Questionnaire” (SDQ) (Goodman, 1997). SDQ er et kortfattet spørreskjema som tar sikte på å kartlegge psykososial tilpasning hos barn og ungdom mellom 3 og 16 år. Screeninginstrumentet er internasjonalt anerkjent og har vært tilgjengelig på norsk siden 2001 (Obel et al., 2004). SDQ har etter dette blitt brukt i flere store norske undersøkelser, f.eks. “Barn i Bergen” (Heiervang et al, 2007) og “Helseprofil barn og unge i Akershus” (Roy, Grøholt, Heyerdahl & Clench-Aas, 2006). De 25 utsagnene i spørreskjemaet deles inn i 5 delskalaer som er ment å måle emosjonell og atferdsmessig fungering hos barnet (atferdsvansker, adhd, emosjonelle vansker, venneproblemer), samt barnets ressurser (prososialitet).

Studier av SDQ tyder på at skalaen har gode psykometriske egenskaper (Goodman, 2001). Spørreskjemaet korrelerer med flere andre relaterte måleinstrumenter for psykologisk tilpasning, som f.eks Rutterskalaene, Child Behavior Checklist (CBCL) og Youth Self-Report (Achenbach & Rescorla, 2001; Elander & Rutter, 1996; Goodman, 1997). SDQ er validert for både lærere, foreldre og barn som informanter (Goodman, 2001). Spørreskjemaet tar sikte på å måle både styrker og svakheter hos barna, og dette gjør SDQ særlig anvendelig i studier av normalpopulasjoner (Sanne, Torsheim, Heiervang & Stormark, 2009; van Roy, Veenstra & Clench-Aas, 2008), slik som i vennskapsstudien. I foreliggende studie inngår tre delskalaer fra SDQ, nemlig venneproblemer, emosjonelle problemer og prososialitet.

SDQ Venneproblemer

For å undersøke vansker i vennskaprelasjoner og sosial avvisning ble skalaen “venneproblemer” (“peer problems”) fra SDQ tatt i bruk. Skalaen undersøker generell sosial tilpasning hos barnet; om barnet har venner, er likt av andre og om det blir mobbet av andre barn. Skalaen for venneproblemer bestod i foreliggende studie av 4 ledd, vist i vedlegg 1. Lærerne vurderte påstander om barnet på en 3-punkts Likertskala, fra “stemmer ikke” til “stemmer helt”. Barna fikk en totalskåre fra 4-12 poeng, hvor høy skåre indikerte høy grad av venneproblemer; altså få venner og stor grad av mobbing. Goodman (2001) rapporterer en høy intern konsistens for lærervurderte venneproblemer (Cronbachs $\alpha = .70$). En reliabilitetsanalyse for venneproblemer i foreliggende studie viste imidlertid en Cronbachs alfa på $\alpha = .51$. Reliabiliteten ble ikke høyere av å fjerne noen av leddene, og det ble derfor valgt å beholde alle ledd i den originale delskalaen.

SDQ Emosjonelle problemer

Emosjonelle vansker ble undersøkt ved skalaen for emosjonelle problemer fra SDQ gjennom 5 spørsmål. Lærerne avga også her svar på en 3-punkts Likertskala. Hvert barn fikk dermed en totalskåre på 5-15 poeng, hvor høy skåre indikerte høy grad av emosjonelle vansker. Skalaens ledd er vist i vedlegg 2. Skalaen emosjonelle vansker tar sikte på å måle bekymring, tristhet, engstelighet og somatiske plager hos barnet. En reliabilitetsanalyse av SDQ emosjonelle problemer indikerte at skalaen for lærervurderte emosjonelle vansker hadde en akseptabel intern konsistens ($\alpha = .63$) i foreliggende studie. Cronbachs alpha er i overenstemmelse med tidligere undersøkelser av skalaen (Sanne et al., 2009).

SDQ Prososialitet

Skalaen for prososial atferd inneholder 5 utsagn og har en totalskåre fra 5 til 15 poeng. Høy skåre indikerer høy grad av prososiale handlinger. Skalaens ledd er presentert i vedlegg 3. Skalaen for prososialitet tar sikte på å måle i hvilken grad barnet hjelper andre, deler med andre, tar seg av yngre barn og tar hensyn til andres følelser. Goodman (2001) rapporterer om høy intern konsistens i skalaen for prososial atferd. En reliabilitetsanalyse for lærervurdert prososialitet i foreliggende studie tyder på en akseptabel intern konsistens ($\alpha = .66$).

2.5 Statistiske analyser

Analyser og bearbeiding av data ble gjort i SPSS for Windows, versjon 18.0. Data ble undersøkt gjennom deskriptive analyser, prinsipal komponent faktoranalyser, Pearsons korrelasjonsanalyser og en rekke multiple hierarkiske regresjonsanalyser.

Deskriptive analyser ble gjort for å utforske gjennomsnitt og standardavvik i variablene. Det ble gjort eksplorerende og konfirmerende faktoranalyser for å avdekke om sjenanse og sosial uinteresse var separate faktorer i datamaterialet. En parallellanalyse ble foretatt for å videre undersøke antall faktorer. Dette innebærer en sammenligning av egenverdier mot kritiske verdier fra en randomisert datamatrikse av samme størrelse. Parallellanalysen ble gjort ved hjelp av følgende nettsted: http://www.allenandunwin.com/spss/further_resources.html

Bivariate Pearsons korrelasjonsanalyser ble utført for å undersøke sammenhengen mellom totalskalaene for sjenanse og sosial uinteresse. Korrelasjonsanalyser ble også utført for å undersøke samvariasjon mellom sjenanse og sosial uinteresse og utfallsvariablene. Multiple hierarkiske regresjonsanalyser ble anvendt for å undersøke hovedeffekter og interaksjonseffekter av sjenanse og sosial uinteresse på venneproblemer og emosjonelle vansker.

Totalskalaene i studien ble standardisert ved sentrering rundt eget gjennomsnitt, som anbefalt av Aiken og West (1991). Dette gjorde man for å unngå høy interkorrelasjon mellom prediktorer og interaksjonsledd i regresjonsmodellene. Regresjonsanalysene ble gjort separat for sjenanse og sosial uinteresse, i tråd med tidligere studier av sosial tilbaketrekning (Coplan, et al., 2004; Coplan, et al., 2001), ettersom fenomenene teoretisk sett er atskilte. Man valgte imidlertid å gjøre to ”kontrollanalyser” i tillegg, hvor både sjenanse og sosial uinteresse inngikk i samme modell. Dette for å sjekke om resultatene fremdeles gjorde seg gjeldende når det ble kontrollert for den andre formen for sosial tilbaketrekning.

3 Resultater

3.1 Preliminære analyser

Forut for hovedanalysene ble det undersøkt om datamaterialet møtte statistiske forutsetninger om normalfordeling. Disse undersøkelsene viste en tendens til positiv skjevhet i fordelingen for venneproblemer og emosjonelle vansker. Dette kan forekomme når “problemskalaer” administreres i en normalpopulasjon. Ettersom utvalget i studien var stort ($n=387$), kan man anta at disse avvikene ikke har betydelig innvirkning på resultatene (Gravetter & Wallnau, 2000). Det ble undersøkt om det var ekstremskårer i materialet, og om disse ville påvirke resultatet. På bakgrunn av undersøkelsene ble det valgt å utelate de 25% øverste skalaverdiene for emosjonelle vansker og venneproblemer.

En Pearson korrelasjonsanalyse ble utført for å undersøke om sosioøkonomisk status, målt ved mødrenes utdanning, var assosiert med variablene som skulle inngå i videre analyser. Resultatet viste ingen signifikant sammenheng mellom mødres utdanning og verken sjenanse ($r=.01$, $n=387$, $p>.05$) eller sosial uinteresse ($r=-.07$, $n=387$, $p>.05$). Det ble undersøkt om risikofaktorer i familien, målt ved familiedysfunksjon og foreldres psykiske helse, hadde sammenheng med variablene som skulle inngå i regresjonsanalysene. En Pearson korrelasjonsanalyse viste at ingen av familievariablene var signifikant relatert til sosial tilbaketrekning eller utfallsvariablene. Sosioøkonomisk status og familiefaktorer ble derfor ikke kontrollert for i hovedanalysene.

Mulig kurvlineæritet i regresjonsmodellene ble undersøkt ved å legge inn et kvadratledd av prososialitet i regresjonsanalysene. Kvadratleddet var signifikant i én av regresjonsmodellene, men ga ingen signifikant økning i forklart varians ($p>.05$). Den kurvlineære effekten var så liten at det ble valgt å bruke linære modeller i studien.

Deskriptive analyser ble utført for variablene i studien. Gjennomsnitt og standardavvik for sjenanse, sosial uinteresse, prososialitet, venneproblemer og emosjonelle vansker er vist i vedlegg 4.

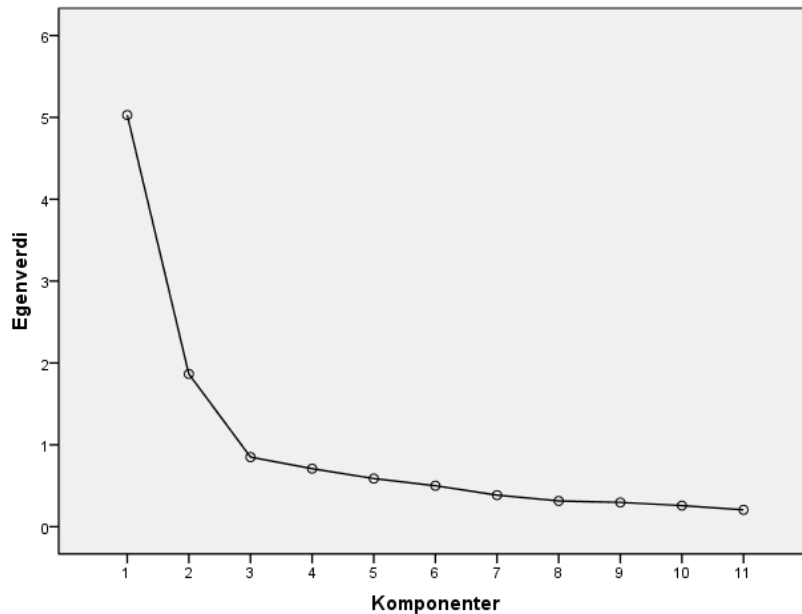
3.2 Faktoranalyse av CSPS

1: Fremstår sjenanse og sosial uinteresse som separate fenomener i utvalget?

For å undersøke om sjenanse og sosial uinteresse ville fremstå som ulike fenomener i datamaterialet, ble det foretatt eksplorerende og konfirmerende faktoranalyser av de totalt 11 leddene som inngikk i Child Social Preference Scale. Eksplorerende prinsippal komponent faktoranalyse av CSPS viste en faktorstruktur med to komponenter med egenverdi >1 (se også vedlegg 5). Scree plotet, som illustrert i figur 3.1, viste at kurven flatet ut etter tredje punkt og indikerte at en tofaktorløsning var adekvat. En inspeksjon av komponentene ved parallellanalyse bekreftet to faktorer med egenverdi over kritisk verdi for en datamatrise av samme størrelse (11 ledd x 387 deltakere).

Det ble gjort en varimax rotasjon av faktorene for å hjelpe fortolkning av resultatene. Også denne viste at skårene lot seg beskrive av to faktorer. Resultatet viste at faktorene “sjenanse” og “sosial uinteresse” forklarte henholdsvis 37% og 25% av variansen, totalt 62% av variasjonen i skårene. Faktorstrukturen indikerte at leddene som var tiltenkt å måle sjenanse, ladet på én faktor, mens leddene som var tiltenkt å måle sosial uinteresse ladet på en annen faktor (se vedlegg 6). Ett ledd (“*Barnet tar ofte kontakt med andre for å leke*”, reversert) ladet imidlertid moderat på begge faktorer, men ladet høyest på faktoren det var ment til å lade på, sjenanse. Både faktorstruktur og faktorladninger repliserer tidligere undersøkelser av CSPS, og støtter at sjenanse og sosial uinteresse kan sees som separate komponenter (Coplan et al., 2004; Hoston & Lybeck, 2010; Valen-Sendstad, 2010).

Figur 3.1: Scree plot for Child Social Preference Scale (n=387)

3.3 Korrelasjonsanalyser

Samvariasjonen mellom de to faktorene ble utforsket ved en Pearson korrelasjonsanalyse av totalskalaene for sjenanse og sosial uinteresse. Resultatet viste en moderat positiv korrelasjon ($r = .39$, $n=387$, $p < .01$). Dette er høyere enn hva man har funnet i studier av foreldrevurdert CSPA (Coplan et al., 2004; Coplan & Weeks, 2010b; Valen-Sendstad, 2010).

For å vurdere begrepsvaliditet ble det undersøkt om totalskalaene for sjenanse og sosial uinteresse ville samvarierte ulikt med andre antatt relaterte spørsmål. Det ble gjort i en korrelasjonsanalyse med sjenanse, sosial uinteresse og enkeltspørsmålet ”Er barnet sjenert?”. Spørsmålet var hentet fra spørreskjemaet til førskolelærere, men er ikke en del av CSPA. Resultatet viste en sterk samvariasjon på mellom CSPA sjenanse og enkeltspørsmålet ($r = .58$, $n=387$, $p < .01$) og en svak sammenheng mellom CSPA sosial uinteresse og samme enkeltspørsmål ($r = .21$, $n=387$, $p < .01$). Dette støtter diskriminativ validitet for konstruktene.

2: Er det en sammenheng mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker?

Sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og indiser på sosioemosjonell tilpasning, ble utforsket gjennom en korrelasjonsanalyse av alle variabler som skulle inkluderes i videre analyser. Variablene som inngikk var dermed sjenanse, sosial uinteresse, venneproblemer, emosjonelle vansker og prososialitet, samt alder og kjønn.

Resultatene, presentert i tabell 3.1, viste lave til moderate interkorrelasjoner mellom variablene (Cohen, 1988). Sjenanse var moderat positivt korrelert med venneproblemer og emosjonelle vansker. Det var en moderat positiv korrelasjon mellom sosial uinteresse og venneproblemer, og en lav positiv korrelasjon mellom sosial uinteresse og emosjonelle vansker. Sjenanse og sosial uinteresse var negativt relatert til alder. Prososialitet var relatert til kjønn, ved at det var høyere prososialitet hos jenter. Målene fra SDQ var signifikant interkorrelert. Det var en moderat negativ sammenheng mellom prososialitet og venneproblemer, og en lav negativ sammenheng mellom prososialitet og emosjonelle vansker. Derimot var det en positiv korrelasjon mellom venneproblemer og emosjonelle vansker.

Sjenanse og sosial uinteresse hadde begge lave negative korrelasjoner til prososialitet. En sammenligning av disse sammenhengene i en regresjonsanalyse (ved inkludering av interaksjonsledd for sjenanse x sosial uinteresse) viste at sjenanse og sosial uinteresse ikke var signifikant ulikt forbundet med prososialitet, $\beta = -.03$, $t(383) = -.57$, $p > .05$.

Tabell 3.1: *Korrelasjoner mellom sosial tilbaketrekning, prososialitet og sosioemosjonelle vansker(N=387)*

	1	2	3	4	5	6	7
(1) Sjenanse	--						
(2) Sosial uinteresse	.39**	--					
(3) Venne-problemer	.43**	.45**	--				
(4) Emosjonelle vansker	.53**	.21**	.34**	--			
(5) Prososialitet	-.28**	-.27**	-.42**	-.20**	--		
(6) Alder	-.19**	-.31**	-.15**	-.04	.19**	--	
(7) Kjønn	.05	.05	.08	.02	-.18**	-.07	--

*p<.05 **p<.01

3.4 Regresjonsanalyser

- 2: *Er det en sammenheng mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker?*
- 3: *Har prososialitet betydning for forholdet mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker?*
- 4: *Har kjønn betydning for sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker?*

Det ble utført en rekke multiple regresjonsanalyser for å undersøke relasjonen mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker. Separate regresjonsanalyser ble utført med henholdsvis venneproblemer og emosjonelle vansker som avhengige variabler. Målet med regresjonsanalysene var å få rede på hvor mye av variansen i de respektive utfallsmålene som kunne forklares av variansen i type tilbaketrekning, alder og kjønn.

3.4.1 Interaksjoner med kjønn og alder

Det ble gjort fire multiple regresjonsanalyser for å undersøke om kjønn kunne ha betydning for sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker.

Regresjonsmodellene inkluderte type tilbaketrekning (sjenanse eller sosial uinteresse), alder, kjønn og interaksjonsledd med kjønn. Resultatene viste ingen signifikant effekt av interaksjonsleddet sjenanse x kjønn, verken i modellen for venneproblemer, $\beta = .01$, $t(388) = 0.26$, $p > .05$, eller i modellen for emosjonelle vansker, $\beta = .07$, $t(388) = -1.17$, $p > .05$.

Det var ingen signifikante effekter av interaksjonsleddet sosial uinteresse x kjønn i regresjonsmodellen for venneproblemer, $\beta = -.01$, $t(393) = -.31$, $p > .05$, eller i modellen for emosjonelle vansker, $\beta = -.06$, $t(393) = -.16$, $p > .05$. Ingen interaksjonsledd med alder bidro unikt til regresjonsmodellene. Interaksjonsledd for type tilbaketrekning og henholdsvis kjønn og alder ble derfor ekskludert fra videre analyser.

3.4.2 Venneproblemer

To multiple hierarkiske regresjonsanalyser ble utført for å undersøke sammenhengen mellom type tilbaketrekning og venneproblemer; én for sjenanse og én for sosial uinteresse. I hver av analysene ble det undersøkt hovedeffekter og interaksjonseffekter med prososialitet.

Sjenanse og venneproblemer

Det ble utført en multippel hierarkisk regresjonsanalyse med sjenanse som uavhengig variabel og venneproblemer som avhengig variabel. Sjenanse ble lagt inn i steg 1, mens kontrollvariablene alder og kjønn ble lagt inn i steg 2. Prososialitet ble inkludert i steg 3, og interaksjonsleddet sjenanse x prososialitet ble lagt inn i modellen i siste steg.

Resultatet, som vist i tabell 3.2, indikerte en signifikant modell som forklarte 31% av variansen i venneproblemer ($p < .001$). Hvert steg i analysen økte modellens forklaringsverdi signifikant, med unntak av steg 2. Modellens forklarte varians viste en signifikant økning i steg 3, ved inkludering av prososialitet. Sjenanse bidro unikt i prediksjonen av venneproblemer, også etter at kontrollvariabler og interaksjonsledd var lagt inn i analysen. Kjønn og alder var ikke signifikante prediktorer i modellen. Resultatene viste at interaksjonsleddet sjenanse x prososialitet var statistisk signifikant ($p < .05$). Dette betyr at sammenhengen mellom sjenanse og venneproblemer var avhengig av nivået av prososialitet, også etter at prososialitets unike bidrag var kontrollert for. Sjenanse var altså mindre assosiert med venneproblemer i tilfeller der barna hadde god evne til prososialitet

Tabell 3.2 *Multippel hierarkisk regresjon: Sammenhengen mellom sjenanse og venneproblemer (N=392)*

	Steg 1		Steg 2			Steg 3			Steg 4			
Variabel	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	β	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	β	<i>B</i>	<i>SE(B)</i>	β
Sjenanse	.11	.01	.43**	.10	.01	.42**	.08	.01	.33**	.07	.01	.30**
Alder				-.08	.06	-.06	-.02	.06	-.02	-.02	.05	-.01
Kjønn				.15	.12	.06	.10	.11	.01	.03	.11	.01
Prososialitet							-.19	.03	-.34**	-.19	.03	-.33**
Sjenanse x prososialitet										-.01	.01	-.12**
R^2	.19		.19			.29			.31			
F for endring i R^2	88.92**		1.78			54.65**			6.67**			

Merk: Variablene er sentrert rundt eget gjennomsnitt.

*** $p < .05$. ** $p < .01$**

Tabell 3.3 *Multippel hierarkisk regresjon: Sammenhengen mellom sosial uinteresse og venneproblemer (N=397)*

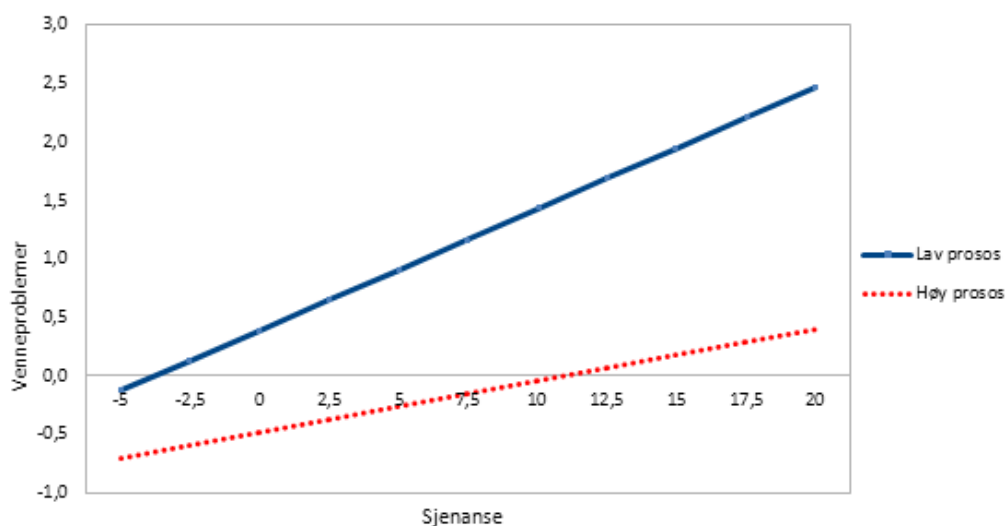
	Steg 1		Steg 2			Steg 3			Steg 4			
Variabel	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	β	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	β	<i>B</i>	<i>SE(B)</i>	β
Sosial uinteresse	.19	.02	.45**	.18	.02	.44**	.15	.02	.37**	.14	.02	.34**
Alder				-.01	.06	-.01	.04	.06	.03	.05	.05	.04
Kjønn				.16	.12	.06	.01	.11	.01	.02	.11	.01
Prososialitet							-.20	.03	-.34**	-.19	.03	-.33**
Uinteresse x prososialitet										-.03	.01	-.18**
R^2	.20			.21			.31			.34		
F for endring i R^2	99.54**			.87			58.45**			17.57**		

Merk: Variablene er sentrert rundt eget gjennomsnitt.

*** $p < .05$. ** $p < .01$**

For en bedre forståelse av den signifikante interaksjonseffekten, ble det laget et linjediagram basert på regresjonslikningen (se figur 3.2). To uavhengige variabler ble variert. Sjenanse ble representert på x-aksen, mens prososialitet ble representert ved to linjer – en for høy prososialitet og en for lav prososialitet. Høy prososialitet representerte skårer 1 std fra gjennomsnittet, lav verdi representerte skårer 1 std under gjennomsnittet. To forhold ved illustrasjonen er verdt å bemerke. Man ser at venneproblemer stiger med økende sjenanse. Videre ser man at linjene ikke er parallelle. Figuren viser at effekten av sjenanse på venneproblemer var avhengig av nivået av prososialitet.

Figur 3.2 En illustrasjon av interaksjonen mellom sjenanse og prososialitet i prediksjon av venneproblemer. Skårene er sentrert rundt eget gjennomsnitt.

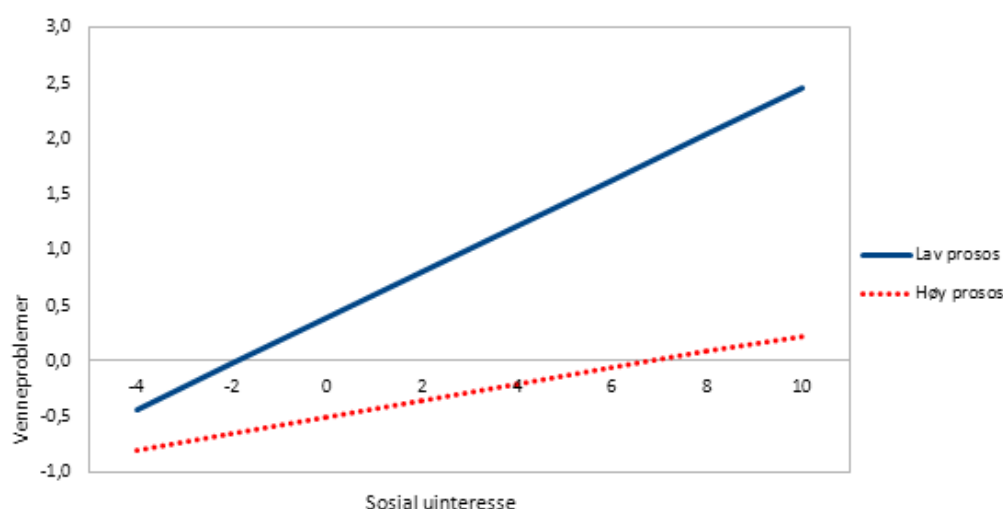

Sosial uinteresse og venneproblemer

Det ble gjort en tilsvarende multippel hierarkisk regresjonsanalyse, denne gang med sosial uinteresse som uavhengig variabel. Resultatet viste en signifikant modell som forklarte 34% av variansen i venneproblemer ($p < .001$). Hvert steg i modellen bidro til signifikant økning i forklart varians, med unntak av steg 2 (alder og kjønn). Igjen var det en sterk økning i forklart varians når prososialitet ble inkludert i modellen. Tabell 3.3 viser en oversikt over resultatene. Resultatene viste at variabelen for sosial uinteresse ga et signifikant unikt bidrag til variansen i venneproblemer på hvert steg i modellen. Dette var gjeldende også etter at kontrollvariablene alder og kjønn ble lagt inn i modellen. Interaksjonsleddet sosial uinteresse x prososialitet bidro signifikant til modellen og ga 3% økning i forklart varians.

Det ble laget et linjediagram basert på regresjonslikningen etter samme prosedyre som beskrevet ovenfor. Interaksjonseffekten er illustrert i figur 3.3. Igjen ser man at grad av venneproblemer stiger med økende sosial uinteresse. Videre ser man at linjene for høy og lav prososialitet ikke er parallelle. Figuren illustrerer hvordan forholdet mellom sosial uinteresse og venneproblemer er svakere i tilfeller med høy prososialitet.

Figur 3.3 *Illustrasjon av interaksjonen mellom sosial uinteresse og prososialitet i relasjon til venneproblemer. Skårene er sentrert rundt eget gjennomsnitt.*

3.4.3 Emosjonelle vansker

Det ble gjort samme multiple hierarkiske regresjonsanalyser for å avdekke sammenhengen mellom type sosial tilbaketrekning og variabelen emosjonelle vansker. Også i disse analysene ble det undersøkt om prososialitet kunne moderere en eventuell sammenheng.

Sjenanse og emosjonelle vansker

En multipl hierarkisk regresjonsanalyse ble utført, med sjenanse som uavhengig variabel, og emosjonelle vansker som avhengig variabel. Analysen resulterte i en statistisk signifikant modell som forklarte 29% av variansen i emosjonelle vansker ($p < .001$). Tabell 3.4 viser en oversikt over resultatene. Sjenanse bidro signifikant til forklaringen av variansen i emosjonelle vansker på hvert steg i modellen. Alder og kjønn var ikke signifikant unike prediktorer. I denne modellen ga ikke prososialitet et unikt bidrag til variansen, men interaksjonsleddet sjenanse x prososialitet bidro signifikant i forklaringen av emosjonelle

vansker. Forklart varians i modellen økte først på i trinn 4, da interaksjonsleddet ble lagt inn. Det signifikante interaksjonsleddet indikerer at sammenhengen mellom sjenanse og emosjonelle vansker, var avhengig av nivået av prososialitet. Sjenanse hadde altså lavere forbindelse til emosjonelle vansker i tilfeller med høy prososialitet.

Sosial uinteresse og emosjonelle vansker

Samme multiple regresjonsanalyse ble gjentatt, denne gang med sosial uinteresse som uavhengig variabel. Resultatet viste en signifikant modell ($p < .001$), som vist i tabell 3.5. I kontrast til analysen med sjenanse og emosjonelle vansker, forklarte denne modellen kun 8% av variansen i emosjonelle vansker. Hvert steg bidro til signifikant økning i forklart varians, med unntak av steg 2, i likhet med de andre modellene. Sosial uinteresse bidro unikt til variansen på hvert steg i modellen, og det var både hovedeffekter og interaksjonseffekter av prososialitet på emosjonelle vansker.

Tabell 3.4 *Multippel hierarkisk regresjon: Sammenhengen mellom sjenanse og emosjonelle vansker (N=392)*

	Steg 1		Steg 2			Steg 3			Steg 4			
Variabel	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	β	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	β	<i>B</i>	<i>SE(B)</i>	β
Sjenanse	.12	.01	.53**	.12	.01	.54**	.12	.01	.52**	.11	.01	.50**
Alder				.07	.05	.06	.08	.05	.07	.09	.05	.07
Kjønn				-.02	.11	-.01	-.04	.11	-.02	-.03	.11	-.01
Prososialitet							-.04	.02	-.07	-.03	.02	-.06
Sjenanse x Prososialitet										-.01	.10	-.10*
<hr/>												
<i>R</i> ²	.28			.28			.29			.29		
<i>F</i> for endring i <i>R</i> ²	150.03**			.97			2.44			4.51*		

Merk: Variablene er sentrert rundt eget gjennomsnitt.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabell 3.5 *Multipel hierarkisk regresjon: Sammenhengen mellom sosial uinteresse og emosjonelle vansker (N=397)*

	Steg 1		Steg 2				Steg 3			Steg 4		
Variabel	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	β	<i>B</i>	<i>SE (B)</i>	β	<i>B</i>	<i>SE(B)</i>	β
Sosial uinteresse	.08	.02	.21**	.08	.02	.22**	.07	.02	.18**	.06	.02	.16**
Alder				.03	.06	.03	.05	.06	.04	.05	.06	.05
Kjønn				.02	.12	.01	-.05	.12	-.02	-.04	.12	-.02
Prososialitet							-.09	.03	-.17**	-.09	.03	-.16**
Uinteresse x prososialitet										-.02	.01	-.11*
R^2	.04		.04				.07			.08		
F for endring i R^2	18.03**		.118				10.22**			4.75*		

Merk: Variablene er sentrert rundt eget gjennomsnitt.

* $p < .05$. ** $p < .01$

Kontrollanalyse

2a) Vil sjenanse og sosial uinteresse være ulikt forbundet med venneproblemer?

2b) Vil sjenanse og sosial uinteresse være ulikt forbundet med emosjonelle vansker?

Ettersom sjenanse og sosial uinteresse var korrelerte konstrukter, ble det til utført ytterligere to multiple regresjonsanalyser av henholdsvis venneproblemer og emosjonelle vansker. Dette for å kontrollere at hovedfunnene fremdeles var gjeldende når sjenanse og sosial uinteresse inngikk i samme analyse og det ble kontrollert for delt varians. I kontrollanalysene inngikk ikke interaksjonsledd med prososialitet, da eventuelle funn ville være vanskelig tolkbare.

Resultatene, som vist i tabell 3.6, viste to signifikante modeller. I modellen for venneproblemer bidro både sjenanse og sosial uinteresse unikt til variansen. Dette var i overenstemmelse med funnene fra de separate analysene. I analysen av emosjonelle vansker var sjenanse en signifikant unik prediktor, mens sosial uinteresse ikke lenger bidro unikt til modellen.

Tabell 3.6 *Multiple regresjonsanalyser med både sjenanse og sosial uinteresse som uavhengige variabler.*

<i>Utfallsvariabel</i>	<i>Prediktor</i>	B	SE(B)	β
Venneproblemer	Sjenanse	.07	.01	.30**
	Sosial uinteresse	.14	.02	.33**
Emosjonelle vansker	Sjenanse	.12	.01	.53**
	Sosial uinteresse	.00	.02	.00

Merk Variablene er sentrert ved eget gjennomsnitt.

R^2 venneproblemer=.28; R^2 emosjonelle vansker= .28.

* $p < .05$, ** $p < .01$

For å kontrollere om stigningsverdiene var signifikant forskjellig, ble kontrollanalysene gjentatt med et interaksjonsledd med sjenanse x sosial uinteresse. Et signifikant interaksjonsledd vil da indikere at betaverdiene er signifikant ulike. Resultatet viste et signifikant interaksjonsledd, $\beta = .18$, $t(383)=3,91$, $p<.001$, i prediksjon av venneproblemer. Dette betyr at sosial uinteresse var signifikant sterkere relatert til venneproblemer, sammenlignet med sjenanse. I prediksjon av emosjonelle vansker var også interaksjonsleddet signifikant, $\beta = .11$, $t(383)=2,34$, $p<.001$. Dette betyr at betaverdien for sjenanse var signifikant høyere enn betaverdien for sosial uinteresse i prediksjon av emosjonelle vansker.

3.5 Oppsummering av funn

Eksplorerende og konfirmerende faktoranalyse viste en tofaktorstruktur av skårene i CSPS, men totalskalaene sjenanse og sosial uinteresse var samtidig positivt korrelert. I regresjonsmodellene var både sjenanse og sosial uinteresse positivt relatert til venneproblemer. Sosial uinteresse sterkest relatert til venneproblemer. De separate analysene viste at begge typer tilbaketrekning hadde unike bidrag til emosjonelle vansker, men bidraget til sosial uinteresse forsvant i kontrollanalysen. Analysene viste sjenanse var sterkest relatert til emosjonelle vansker. Prososialitet interagerte med sjenanse og sosial uinteresse i prediksjon av både venneproblemer og emosjonelle vansker. Dette kan indikere at nivået av problemer var lavere i tilfeller der barna hadde høy prososialitet, og omvendt. Det var ingen hovedeffekter eller modererende effekter av henholdsvis kjønn eller alder i regresjonsmodellene.

4 Diskusjon

Formålet med studien var primært å utforske skillet mellom sjenanse og sosial uinteresse, og om disse fenomenene er ulikt forbundet med sosial og emosjonell tilpasning i tidlig barndom. Studien er av de første til å undersøke disse fenomenene i et norsk utvalg. Det finnes også lite forskning på sjenanse og sosial uinteresse hos så små barn. Studien resulterte i fire hovedfunn. For det første viste resultatene at sjenanse og sosial uinteresse fremtrer som to forskjellige fenomener i materialet, men at de samtidig er korrelerte konstrukter. Videre oppstod det ulike mønstre for sjenanse og sosial uinteresse når man undersøkte sosioemosjonelle vansker. Funnene viste at selv om sjenanse og sosial uinteresse begge var forbundet med venneproblemer, var sjenanse sterkest knyttet til emosjonelle vansker. Til slutt viste resultatene at prososialitet modererte sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker.

4.1 Sjenanse og sosial uinteresse - separate fenomener?

Resultatene fra faktoranalysen bekrefter skillet mellom de to typene sosial tilbaketrekning i tidlig barndom. I tråd med teorien til Asendorpf (1990) tyder funnene på at sjenanse og sosial uinteresse faktisk kan representere substansielt ulike fenomener. Funnene er dermed i overenstemmelse med studier av foreldrevurdert sosial tilbaketrekning (Coplan et al., 2004; Coplan & Weeks, 2010b). Det at samme faktorstruktur og tilnærmet samme faktorladninger dukket opp igjen når førskolelærere vurderte fenomenene, styrker skalaens reliabilitet. Dette er første gang CSPS har blitt administrert til førskolelærere, og funnene bidrar med ny kunnskap om sjenanse og sosial uinteresse i førskolealder.

Resultatene viste imidlertid at sjenanse og sosial uinteresse hadde en moderat interkorrelasjon. Dette er en noe høyere sammenheng enn man har funnet i tidligere forskning på CSPS (Coplan et al. 2004; Coplan & Weeks, 2010b). Funnet taler dermed imot Asendorfs teoretisering. Det følger nemlig av modellen til Asendorpf (1990) at sjenanse og sosial uinteresse bør være *lavt* interkorrelert, da de innebærer motsatte nivåer av tilnærmings- og unngåelsesmotivasjon. Teoretisk skal det ikke være mulig samtidig å være *både* høyt og lavt motivert for å tilnærme seg andre. Likeledes skal det ikke gå an å være høyt og lavt motivert for å unngå en sosial situasjon, samtidig.

Funnene kan dermed indikere at Asendorpfs modell gir en for enkel fremstilling av sosial tilbaketrekning. En samvariasjon mellom sjenanse og sosial uinteresse kan sees som naturlig, på bakgrunn av at de begge er former for tilbaketrekning og kan ligne hverandre på atferdsplan. Det kan hende at barn har mer varierte sosiale preferanser enn Asendorpf (1990) antok, ved at de kan ha tilløp til både sjenanse og uinteresse. Selv om et barn i mange situasjoner er lavt motivert for tilnærming, kan barnet kanskje i andre situasjoner være høyt motivert for kontakt med andre. Kanskje kan motivasjonsprosessene være mer varierte og situasjonsspesifikke enn Asendorpf (1990) antok.

Det er imidlertid mulig at korrelasjonen mellom skalaene kan tilskrives målefeil i studien. Asendorpfs (1990) teori tar for seg subtile motivasjonsprosesser som vanskelig lar seg fange opp gjennom annenhånds spørreskjemaer. Kanskje kan samvariasjonen mellom sjenanse og sosial uinteresse attribueres til informantenes oppfatninger om sosial tilbaketrekning, heller enn barnas faktiske sosiale motivasjon. Det er mulig at førskolelærere har en mindre nyansert forståelse av barnas sosiale preferanser enn foreldre, f.eks. fordi de ikke kjenner barna like godt, og at dette forklarer en høyere korrelasjon mellom skalaene. Videre har skalaen CSPS svakheter ved at den ikke belyser Asendorpfs tredje type tilbaketrekning, de “*unngående*” barna. Disse har en konstellasjon av tilnærming og unngåelse som kan gi skårer på begge skalaer, og bidra til at skalaene korrelerer.

Til tross for at foreliggende studie viste en noe høyere samvariasjon mellom skalaene enn tidligere studier, har forskning som har tatt i bruk andre måleinstrumenter også funnet varierende korrelasjoner; fra .29 til .54 (Cheek & Buss, 1981; Coplan et al., 2004; Spangler og Gazelle, 2009). Dette illustrerer hvordan operasjonaliseringer, måleinstrument og informantvalg kan skape variasjon i resultatene. Samlet sett tyder resultatene fra studien på at sjenanse og sosial uinteresse fremstår som ulike, men ikke urelaterte, konstrukter.

4.2 Sosial tilbaketrekning og venneproblemer

Resultater fra regresjonsanalysene bekrefter en sammenheng mellom sjenanse og venneproblemer. Studien tyder på at sjenanse både blir lagt merke til av andre og kan være problematisk for sosial fungering. Funnet er i tråd med modellen til Gazelle og Ladd (2003). Som nevnt, hevder Gazelle og Ladd (2003) at sjenerte barn utstråler en sårbarhet gjennom sin usikre og engstelige fremferd. Sårbarheten kan bidra til at jevnaldrende oppfatter de sjenerte barna som underlegne, og dermed ekskluderer dem fra sosialt samspill.

Det var derimot overraskende at man i studien fant en forbindelse mellom sosial uinteresse og venneproblemer, og at denne forbindelsen var sterkere enn for sjenanse. Tidligere teori og empiri anser sosialt uinteresserte barn som godt sosialt tilpasset. Asendorpf og Meier (1993) påpeker at sosialt uinteresserte barn er upåfallende i sosial interaksjon dersom de først velger å være sosiale. Funnene fra foreliggende studie passer ikke inn med bildet av sosial uinteresse som en utelukkende godartet form for tilbaketrekning. Resultatene tyder på at det kan være ulemper knyttet til usosiabilitet som ikke tidligere har fått fokus.

Samtidig er ikke denne studien den første til å foreslå negative effekter av sosial uinteresse hos barn. Harrist et al. (1997) fant at selv om sosialt uinteresserte barn hadde gode sosialkognitive ferdigheter, var de ofte oversett av andre barn i jevnaldrergruppen. Coplan og medarbeidere fant at sosialt uinteresserte barn ble vurdert av lærerne som ekskludert av andre i barnegruppen (Coplan et. al. 2004; Coplan & Weeks, 2010b). Foreliggende resultater komplementerer disse funnene og antyder at sosial uinteresse kan være forbundet med vansker med vennskapsdannelse og sosial avvisning.

Hva er bakgrunnen for et slikt funn? Kanskje er det lite hensiktsmessig å bruke samme forklaringsmodell for sjenerte og sosialt uinteresserte barn. Som nevnt innledningsvis, har disse barna ulike preferanser og ulike atferdsrepertoir. En fortolkning av relasjonen mellom sosial uinteresse og sosial avvisning kan være at jevnaldrende oppfatter sosialt uinteresserte som mindre *imøtekommende* (R. J. Coplan, personlig meddelelse, 31.01.2011). Sosialt uinteresserte barn ser ikke på det sosiale samspillet som like interessant som andre barn, og foretrekker å være alene. Man kan spekulere i om mangelen på sosialt initiativ blir oppfattet av andre som uvennlighet eller likegyldighet. En slik fremferd kan medføre at andre barn distanserer seg fra, og etter hvert ekskluderer, de sosialt uinteresserte barna. Ettersom

gjensidighet er en viktig bestanddel av vennskap allerede i tidlig barndom (Borge, 2009), vil fravær av gjensidighet kunne medføre lite sympati og velvilje fra andre. En slik forklaring får støtte av Coplan et al. (2007) som fant at sosialt uinteresserte barn ble vurdert av jevnaldrende som mindre attraktive lekekamerater enn andre barn.

4.2.1 Prososialitet – en “buffer” mot venneproblemer?

Resultatene fra foreliggende studie peker mot at prososialitet kan ha betydning for sjenerte og sosialt uinteresserte barn. Korrelasjonsanalysene viste en negativ sammenheng mellom prososialitet og henholdsvis sjenanse og sosial uinteresse. Høy sjenanse og høy sosial uinteresse var altså forbundet med lave nivåer av prososialitet. Dette er konsistent med tidligere studier av sosial tilbaketrekning i barndomsalder (Coplan et al., 2001; Coplan et al., 2004; Eisenberg et al., 1996). Videre var det interessant at prososialitet i regresjonsanalysene virket modererende på relasjonen mellom begge typer sosial tilbaketrekning og venneproblemer. En tolkning av dette kan være at barn som er sosialt tilbaketrukket, og i tillegg viser lav prososialitet, er i *særlig* risiko for problemer med jevnaldrende. Likeledes vil barn som er sosialt tilbaketrukket, men som har *høy* prososialitet, ha mindre venneproblemer. Prososialitet kan i den forstand sees som en beskyttende faktor; en “buffer” for sosialt tilbaketrukkede barn. Resultatene fra studien er i tråd med studien til Clark og Ladd (2000) som indikerte at barn som demonstrerer prososialitet blir godt likt og blir mindre avvist enn andre barn.

En rekke mekanismer kan ligge bak den modererende effekten av prososialitet på venneproblemer. Sjenerte barn strever ofte med å regulere egne negative emosjoner i situasjoner der andre trenger hjelp og støtte (Eisenberg et al., 1998). Dette kan lede til at de unngår situasjonene for å dempe negative følelser, heller enn å handle prososialt. Prososiale handlinger kan for sjenerte barn være et uttrykk for god evne til emosjonsregulering (Eisenberg et al., 1998). Kanskje kan sjenerte prososiale barn møte mindre sosial avvisning ved at de mestrer å regulere følelser og kan delta i de sosiale situasjonene på en adekvat måte. Denne forklaringen er i tråd med synet på sjenanse som et “utførelsesproblem”.

Sosialt uinteresserte barn har ofte mindre problemer med å regulere negative følelser (Coplan et al. 2004). Kanskje kan det være slik at sosialt uinteresserte barn som viser god evne eller *vilje* til prososialitet, er mer oppmerksomme på andres behov og følelser. De har en

preferanse for alenelek, men kan likevel vise samarbeidende og omsorgsfull atferd. Kanskje kan en slik atferd bidra til at de oppfattes som vennlige og dermed aksepteres av andre barn. Barn som derimot er sosialt uinteresserte og *i tillegg* lite prososiale, gir muligens enda sterkere inntrykk av å være likegyldige overfor andre. Dette vil kunne skape motreaksjoner blant jevnaldrende gjennom sosial avvisning og ekskludering.

Det er mulig at prososialitet kan virke beskyttende for sjenerte og sosialt uinteresserte barn gjennom god evne til empati eller perspektivtakning, ettersom disse egenskapene har vært assosiert med prososialitet i tidligere studier (Eisenberg, et al., 1996; Findlay et al., 2006; Kritiansen & Gravdal, 2008). Dersom sjenerte og sosialt uinteresserte barn har god forståelse for hvordan andre har det, vil de kanskje være bedre rustet for å utøve den sosialt kompetente atferden. En slik forklaring er i overensstemmelse med synet på sjenanse og sosial uinteresse som et “kompetanseproblem”, som antar at sosialt tilbaketrukkede barn besitter lavere sosiale ferdigheter. Videre forskning må imidlertid til for å avdekke hvilken rolle prososialitet spiller for henholdsvis sjenerte og sosialt uinteresserte barn.

4.2.2 Støtte for en “tidlig on-set-hypotese”?

Som beskrevet i introduksjonsdelen, har det vært uenighet om *hvor tidlig* sosialt tilbaketrukkede barn får vansker med jevnaldrende og erfarer avvisning. Studiens resultater indikerte at sjenanse og sosial uinteresse var knyttet til venneproblemer hos førskolebarn. Funnene er i den forstand konsistent med “early on-set-hypotesen”, som hevder at tilbaketrukkede barn kan bli avvist allerede i tidlig barndom (Gazelle & Ladd, 2003). Selv om vennskap stadig blir viktigere når barna blir eldre, undergraver ikke dette betydningen av relasjoner til andre også i tidlig barndom (Borge, 2009). Barn som ikke vil, eller ikke tør, å delta i det sosiale samspillet vil dermed kunne oppfattes av andre som avvikende allerede i barnehagen.

Det bør bemerkes at skårene for venneproblemer i datamaterialet er *lave* og indikerer at sosial avvisning ikke er et omfattende problem blant barna. Det er nærliggende å tro at sosial tilbaketrekning blir sett på som enda mer avvikende når barna blir eldre (Gazelle & Ladd, 2003). Likevel tyder funnene på at sjenerte og sosialt uinteresserte barn i barnehagealder kan være *noe mer* utsatt for venneproblemer enn mer sosiale barn. Funnene er sentrale fordi de understreker at selv små barn kan bli mislikt og utestengt fra det sosiale samspillet med

jevnaldrende. Dersom sosial tilbaketrekning og sosial avvisning vedvarer, kan dette ha en kumulativ og negativ innvirkning på barnas videre utviklingsforløp (Gazelle & Ladd, 2003).

4.3 Sosial tilbaketrekning og emosjonelle vansker

De separate analysene for sjenanse og sosial uinteresse viste at begge disse var relatert til emosjonelle vansker. Sammenhengen mellom sosial uinteresse og emosjonelle vansker hadde imidlertid lav forklart varians og ble borte i kontrollanalysen. Funnene kan indikere at sjenanse, men ikke sosial uinteresse, er knyttet til emosjonelle vansker. Resultatene repliserer og viderefører tidligere forskning på sosial tilbaketrekning og emosjonelle problemer (Coplan et al., 2004; Coplan & Weeks, 2010b; Hoston & Lybeck, 2010; Valen-Sendstad, 2010). Funnene peker mot at sosial tilbaketrekning kan være assosiert med emosjonelle vansker, men at dette avhenger av *hvilken type* tilbaketrekning det er snakk om. Dette er viktig fordi det kan ha implikasjoner for hvilke tiltak som bør iverksettes for henholdsvis sjenerte og sosialt uinteresserte barn (se kapittel 4.6).

Hva er bakgrunnen for at sjenanse og sosial uinteresse var ulikt knyttet til emosjonelle vansker? Asendorpfs teori (1990) påpeker at aleneatferd kan bunne i ulike mål. Man kan anta at sosialt uinteresserte barn oppnår sine “usosiale” mål når de er utenfor sosial interaksjon med andre barn. Sjenerte barn står derimot i en motivasjonskonflikt og får ikke tatt del i sosialt samspill slik de egentlig vil. Kanskje utvikles eller opprettholdes emosjonelle vansker hos sjenerte barn på grunn av kontinuerlig frustrasjon og stress i sosiale situasjoner. En slik forklaring støttes av studien til Coplan og Weeks (2010b) som viste at sjenerte, men ikke sosialt uinteresserte barn rapporterte om ensomhet og mistriksel på skolen.

Det bemerkes at nivået av emosjonelle vansker i utvalget var lavt. Dette var å forvente, ettersom utvalget bestod av små barn som representerte en normalpopulasjon. Det er imidlertid grunn til å tro at indikasjoner på emosjonelle vansker i tidlig barndom har betydning for utvikling av emosjonelle vansker senere i barndommen og i ungdomsårene (Karevold, 2008). Funnene fra studien kan implisere behov for intervensjoner for sjenerte barn allerede i førskolealder for å hindre utvikling av større emosjonelle problemer.

4.3.1 Prososialitet – en “buffer” mot emosjonelle vansker?

Resultater fra regresjonsanalysene indikerte at sjenanse hadde lavere sammenheng med emosjonelle vansker i de tilfellene hvor barna viser mye prososialitet. På samme måte var sjenanse sterkere assosiert med emosjonelle vansker dersom barna viste lav prososialitet. Interaksjonseffekten var liten, men kan likevel være av betydning dersom den repliseres i videre forskning. En måte å tolke funnet på er at positivt samspill med andre, kan lette sjenerte barns frustrasjon i sosiale situasjoner og bidra til *sosial støtte* fra jevnaldrende. Flere har understreket betydningen av sosial støtte som “buffer” mot utvikling av psykososiale vansker (Hartup, 1992). Sosial støtte vil kunne bety særlig mye for sjenerte barn, som kan være i en sårbar posisjon (Karevold, Røysamb, Ystrom & Mathiesen, 2009). Det kan tenkes at prososialitet dermed kan virke beskyttende mot emosjonelle vansker gjennom vennskapsdannelse og bedre generell trivsel.

Foreliggende studie indikerer at prososialitet var positivt for sjenerte barn. Det bør imidlertid påpekes at prososialitet ikke trenger å være udelte positivt. Prososialitet kan i visse sammenhenger gå utover evne til selvmarkering, og kan da være uhensiktsmessig for barnet (Perren, Stadelmann, Wyl & Klitzing, 2007; Vågen, 2007). Dette er verdt å være oppmerksom på i videre studier av sjenanse og prososialitet.

4.4 Sosial uinteresse: Venneproblemer, men ikke emosjonelle vansker

Foreliggende studie viste at sjenanse var forbundet med både venneproblemer og emosjonelle vansker, mens sosial uinteresse kun var relatert til venneproblemer. Denne konstellasjonen repliserer funnene til Coplan og medarbeidere (2004; 2010b). En tolkning kan være at sjenerte barn, med sine vansker i jevnaldrerrelasjoner, kan utvikle emosjonelle vansker i tilknytning til dette. Men hva kan det skyldes at sosialt uinteresserte barn har venneproblemer, men nærmest er “fritatt” for emosjonelle vansker? En mulig tolkning kan være at sosialt uinteresserte barn ikke *vektlegger* det sosiale samspillet, og at de derfor ikke lar seg affisere av avvisning fra jevnaldrende. I den tidligere omtalte studien av Coplan et al. (2007) vurderte sosialt uinteresserte barn andre barns problematferd (f.eks. aggresjon) som lite betydningsfull for hvordan de hadde det i klassen. Det kan virke som at de sosialt

uinteresserte barna er mindre emosjonelt tilknyttet jevnaldrergruppen, og at de derfor i mindre grad føler seg berørt av andres sosiale atferd.

Enkelte har foreslått at sjenerte og sosialt uinteresserte barn kan ha ulik sensitivitet for avvisning (Coplan & Weeks, 2010a). *Avvisningssensitivitet* (“rejection sensitivity”) refererer til en forventning om, og oppfattelse av, å bli utstøtt fra sosial interaksjon (Purdie & Downey, 2000). Studier indikerer at barn med lav sensitivitet for avvisning har mindre risiko for å utvikle sosial angst og emosjonelle problemer (Sandstrom, Cillessen, & Eisenhower, 2003). Dette kan kanskje forklare hvorfor sosialt uinteresserte barn, som i studien hadde høyest grad av venneproblemer, likevel ikke hadde emosjonelle vansker. Coplan og Weeks (2010a) foreslår at barn med sterk sosial uinteresse kan være særlig “insensitive” for avvisning fra jevnaldrende.

En slik forklaring er nært knyttet til barns attribusjonsstil. Det har blitt foreslått at sjenerte barn attribuerer negative sosiale hendelser til egenskaper ved seg selv, heller enn til situasjonsmessige faktorer (Rubin, Burgess, Kennedy & Stewart, 2003). Denne negative attribusjonsstilen har hos eldre barn vært forbundet med emosjonelle vansker, lav selvtillit og ytterligere tilbaketrekning (Nolen-Hoeksema, Girgus & Seligman, 1992). Studien til Harrist et al. (1997) indikerte at sosialt uinteresserte barnehagebarn viste samme attribusjonsmønster som ”sosiale” barn. Kanskje kan sosialt uinteresserte barn ha en mindre selvklandrende måte å fortolke signaler fra andre på, og på denne måten beskyttes fra å utvikle emosjonelle vansker.

De overstående forklaringene impliserer at en viktig forskjell mellom sjenerte og sosialt uinteresserte barn, kan være deres *oppfatning* av sosiale situasjoner. Flere har foreslått at forholdet mellom venneproblemer og emosjonelle vansker i barndomsalder, er mediert av barnets egen *persepsjon* av sosial aksept, uavhengig av om denne gjenspeiler faktisk aksept fra andre (Zimmer-Gembeck et al., 2007). Barnas persepsjon ble ikke undersøkt i foreliggende studie, men vil være sentralt å ta høyde for i videre studier.

Det blir viktig å presisere at selv om sosialt uinteresserte barn på *dette* tidspunktet ikke ser ut til å ha emosjonelle problemer, trenger ikke dette være retningsgivende for deres videre utvikling. Som Rubin et al. (2007) påpeker, vil det å være lite integrert i jevnaldrergruppen etter hvert kunne bidra til alvorlig ekskludering. Man kan anta at effekten av vedvarende

sosial utestengning vil innebære store psykososiale belastninger for barn, uansett sosial motivasjon (Storch & Ledley, 2005). Det er derfor behov for videre forskning på longitudinelle utviklingstendenser for sjenerte og sosialt uinteresserte barn.

4.5 Ingen effekt av kjønn eller alder

Resultater fra foreliggende studie viste ingen modererende effekt av kjønn på sammenhengen mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonell tilpasning. Dette står i kontrast til tidligere forskning som indikerer at sosial tilbaketrekning, særlig sjenanse, er spesielt problematisk for gutter (Coplan et al. 2004; Dettling, et al., 1999; Henderson et al., 2001). Funnet kan forstås på flere måter. Det kan på den ene siden tenkes at det faktisk ikke eksisterer kjønnsforskjeller i sosial og emosjonell tilpasning for sjenerte og sosialt uinteresserte barn. Flere andre studier har hatt vanskeligheter med å demonstrere en kjønnsforskjell (Hart et al., 2000; Rydell et al., 2009), og dette støtter en slik forklaring. På den andre siden kan nullfunnet kanskje tilskrives at det ble brukt førskolelæreres vurderinger i studien. Som nevnt, forklares kjønnsforskjeller ofte ut ifra divergerende forventninger til gutter og jenter i vestlig kultur (Chen et al., 2009). Kanskje har førskolelærere spesifikke forventninger eller holdninger til kjønnsroller som påvirker deres rapportering av kjønnsforskjeller i sosial tilbaketrekning. Det kan også hende at nullfunnet skyldes at barna i studien er små og at kjønnsforskjeller i psykososial tilpasning kommer til syne over tid, med økte kjønnsstereotype forventninger.

Resultatene fra foreliggende studie tyder på at sosial tilbaketrekning var relatert til venneproblemer og emosjonelle vansker, uavhengig av alder. Dette er i overensstemmelse med tidligere omtalte studier (Coplan & Weeks, 2010b). Funnene tilsier at aldersspesifikke hensyn ikke har betydning for forholdet mellom type sosial tilbaketrekning og grad av sosial- og emosjonell tilpasning, til tross for den raske sosiale og kognitive utviklingen som skjer i aldersgruppen 3-6 år. Sjenanse og sosial uinteresse var imidlertid i seg selv negativt korrelert med alder. Kanskje kan eventuelle effekter av alder komme tydeligere frem i studier der man inkluderer en mer heterogen aldersfordeling og følger denne longitudinelt.

4.6 Kliniske implikasjoner

Funnene i studien er preliminare, men kan ha viktige implikasjoner dersom de bekreftes i videre forskning. Studien viste at *både* sjenanse og sosial uinteresse var relatert til sosial

avvisning i førskolealder, og at relasjonen var sterkest for sosial uinteresse. Dersom dette støttes i videre studier, kan det være behov for forebyggende tiltak for begge typer tilbaketrukkede barn. Et sentralt poeng vil da være at oppfølgingen tilpasses barnets sosiale preferanser. Sosialt uinteresserte barn trenger kanskje hjelp til å ta initiativ til aktiviteter sammen med jevnaldrende. *Motiveringsarbeid* fra voksne vil være sentralt for denne gruppen barn, og et mål kan være å gjøre sosiale aktiviteter tiltrekkende nok til at de blir med på sosiale aktiviteter. Sjenerte barn, derimot, er allerede motivert for å leke med andre, men kan trenge hjelp til å *regulere følelser* i sosiale situasjoner og gradvis eksponere seg for sosiale stimuli. For disse barna kan det være viktig at barnegruppene er små og at de får utfolde seg sammen med jevnaldrende uten at eksponeringen blir overveldende (Coplan, Schneider, Matheson & Graham, 2010). Foreldre og barnehagepersonal kan bistå barna i de sosiale situasjonene, men samtidig være oppmerksomme på ikke å opptre overbeskyttende. På denne måten kan barnet få rom til å utvikle egne sosiale erfaringer, strategier for sosial problemløsning og mestringsfølelse i sosiale situasjoner.

Dersom funnene fra studien repliseres, kan det jobbes for å forebygge emosjonelle problemer hos sjenerte barn. Nivået av emosjonelle vansker var lavt, men kan være av betydning ettersom studier viser kontinuitet i emosjonelle vansker (Karevold, 2008). Kanskje er dette mindre presserende for barn som er sosialt uinteressert. Dette må man imidlertid undersøke videre, da man per i dag vet lite om utviklingen av sosial uinteresse over tid. Funnene fra studien tyder på at prososiale ferdigheter er assosiert med bedre sosial og emosjonell tilpasning hos tilbaketrukkede barn. Dersom man finner støtte for dette i videre forskning, kan et fokus på prososialitet inngå som en naturlig del av intervensjonene for disse barna.

4.7 Begrensninger ved studien

4.7.1 Kausalitet

Foreliggende studie presenterer interessante resultater. Samtidig må man være klar over studiens metodiske begrensninger i fortolkningen av resultatene. Det er f.eks. fristende å betrakte samvariasjonen mellom sosial tilbaketrekning og sosiale- og emosjonelle vansker som kausal. Funnenes korrelasjonelle natur gir imidlertid ikke svar på årsaksretning. Det er grunn til å tro at forbindelsen mellom sosial tilbaketrekning og psykososiale vansker i barndomsårene er heterogen, og at det finnes en rekke gjensidig påvirkende utviklingsveier

for sosialt tilbaketrukkede barn. Det kan f.eks. hende at sjenerte barn som har venneproblemer, kan engste seg for fremtidig sosial avvisning, og at bekymringen kan øke sjenanse hos barna (Gazelle & Ladd, 2003; Hoglund & Leadbetter, 2007). Det er også nærliggende å tro at barn med venneproblemer eller emosjonelle vansker kan utvikle sjenert og tilbakeholden atferd (Hoston & Lybeck, 2010). Videre kan man anta at noen barn som har problemer med sosial interaksjon, tilsynelatende er sosialt uinteressert, men at uinteressen egentlig reflekterer en måte å takle avvisningen fra andre barn på (“jeg ville ikke være med, uansett”). Disse ulike forklaringsmodellene er ikke motstridende, men illustrerer kompleksiteten i samspillet mellom sosialt tilbaketrukkede barn og deres omgivelser.

Foreliggende studie har tatt for seg enkle sammenhenger mellom individkarakteristikker og grad av sosial og emosjonell tilpasning. I det virkelige liv vil en rekke andre risikofaktorer (konflikter i hjemmet, tilknytningsbånd, skolemiljø, etc.) i interaksjon med sosial tilbaketrekning bidra til barns sosioemosjonelle vansker (Karevold, et al., 2009). Gazelle og Ladd (2003) påpeker betydningen av en transaksjonell tenkning, hvor individuelle egenskaper og sårbarheter påvirkes gjensidig av stressorer i barnets miljø. I foreliggende studie var det ikke mulig å ta i bruk longitudinelle data av hensyn til datamaterialets natur og oppgavens omfang. Likevel avdekker studien interessante sammenhenger og danner et utgangspunkt for videre forskning på samspillet mellom individkarakteristikker og miljøfaktorer hos sjenerte og sosialt uinteresserte barn.

4.7.2 Informanter

Studiens kanskje største begrensning er at den ikke har tilgang til hva de sosialt tilbaketrukkede barna *selv* oppfatter som problematisk. Ved kun å benytte annenhåndsinformanter får man ikke tilstrekkelig informasjon om barnas subjektive opplevelse av sosiale og emosjonelle utfordringer. Det er mulig at førskolelærere vurderer barna på grunnlag av egne ideer om sjenanse og uinteresse, og at disse ikke nødvendigvis stemmer overens med barnas egne oppfatninger om sosial tilbaketrekning (Coplan et al., 2004). Vurderinger av venneproblemer kan på samme måte avspeile faktorer knyttet til kultur eller til faggruppens oppfatninger, heller enn faktiske jevnaldrerrelasjoner. I videre studier vil det være nyttig å nyansere bildet ved å undersøke barnas *egne* oppfatninger av den sosiale interaksjonen, samt jevnaldrendes vurderinger av fenomenene.

Det ville ha vært interessant å inkludere hva foreldrene til barna rapporterte om sosial tilbaketrekning og sosioemosjonell tilpasning. Dette lot seg ikke gjøre i denne omgang, ettersom de aktuelle foreldreskalaene viste lav reliabilitet. Når samme informant og målemetode anvendes som både uavhengige og avhengige variabler, blir det viktig å ta høyde for mulige effekter av delt metodevarians (“shared method variance”) i fortolkningen av resultatene (Podsakoff, MacKenzie, Lee & Podsakoff, 2003). Studier som tar i bruk ulike metoder og måleinstrumenter, f.eks. ved aggregering, vil dermed kunne utvide kunnskapsfeltet om sjenerte og sosialt uinteresserte barns tilpasning.

4.7.3 Måleinstrumenter

Måleinstrumentene som ble tatt i bruk i studien har også begrensninger. Skalaen for venneproblemer hadde lav reliabilitet i foreliggende studie. Dette kan skyldes at leddene i skalaen måler litt ulike aspekter ved sosial tilpasning - både venneløshet, sosial avvisning og ensomhet. Lav reliabilitet er et betydelig problem fordi det kan skape feilvarians i resultatene. Det at “venneproblemer” måler så ulike aspekter, kan være problematisk, fordi det er vanskelig å avgjøre hvilket aspekt som er mest fremtredende hos barna. Skalaen for emosjonelle vansker har også svakheter, ved at den i liten grad måler tristhet, og heller tar for seg angstsymptomer, bekymring og somatiske markører hos barnet. Konseptuelle likheter mellom sjenanse og emosjonelle vansker kan dermed vanskeliggjøre fortolkningen av en sammenheng mellom begrepene (Bohlin & Hagekull, 2009). Ettersom tristhet et mer fremtredende symptom hos eldre barn, kan det likevel antas at skalaen sier noe om emosjonelle vansker i denne studiens unge utvalg. Goodman, Lamping og Ploubidis (2010) legger frem muligheten av å slå sammen venneproblemer og emosjonelle problemer til én skala, “Internaliserende vansker”, i normalpopulasjoner. En slik prosedyre ville kanskje ha bidratt til høyere reliabilitet, men sammenslåingen ville samtidig ha gitt et mindre nyansert bilde av barnas sosiale versus emosjonelle vansker. Det var dermed et bevisst valg å beholde begge totalskalaene.

4.7.4 Generaliserbarhet

Barnehagene i studien varierte i type og størrelse, og dette gir et godt grunnlag for å generalisere funnene til norske barnehager. Det kan antas at utvalget var representativt for de eldste barna, men at det var noe mer selektert blant de yngste barna (Statistisk Sentralbyrå,

2007). Majoriteten av deltakerene i studien hadde etnisk norsk bakgrunn. Ettersom forskning indikerer at korrelater for sosial tilbaketrekning er kulturelt betinget (Chen, et al., 2009), bør dette tas i betraktning ved generalisering til samfunnsgrupper med større kulturell variasjon. Utvalget i studien er basert på barn som går i barnehage. Det kan være viktige forskjeller på familier som har barn i barnehage og familier som har barna hjemme på dagtid (Borge, et al., 2004). Det er dermed usikkert om funnene vil gjelde for barn utenfor organiserte dagtilbud.

4.8 Konklusjon

Denne oppgaven retter fokus mot sosialt tilbaketrukkede barn og deres utfordringer sosialt og emosjonelt. Studien har undersøkt ulike former for sosial tilbaketrekning med bakgrunn i Asendorpfs (1990) teoretisering. Til tross for studiens begrensninger bidrar undersøkelsen til en utvidet kunnskap om sosial tilbaketrekning. Det finnes per i dag få publiserte studier som skiller mellom sjenanse og sosial uinteresse. Av disse er det få som undersøker fenomenene blant førskolebarn. Studien er en av de første som har tatt for seg de to typene sosial tilbaketrekning i et norsk utvalg, og man har ikke tidligere anvendt CSPS på førskolelærere.

Oppgaven har vist at sjenanse og sosial uinteresse kan være ulike former for sosial tilbaketrekning, men at de fremstår som mer samvariert enn i tidligere studier. Dette kan attribueres til mangler ved det teoretiske grunnlaget for skillet, eller det kan skyldes karakteristika ved målingen av fenomenene. På tross av antakelser om at sosial uinteresse er en uskyldig form for tilbaketrekning, tyder funnene på at sosial uinteresse kan være knyttet til sosial avvisning i tidlig barndom. Funnene viste at det var sjenanse som var sterkest assosiert med emosjonelle vansker. Dette mønsteret av assosiasjoner har i oppgaven blitt diskutert i sammenheng med ulik evne til å regulere følelser og forskjellige måter å oppfatte og respondere på andres signaler på. Studien viste ingen kjønnsforskjeller i sosioemosjonell tilpasning for sjenerte og sosialt uinteresserte barn, i strid med tidligere forskning. Den nyanserer imidlertid kunnskapen om tilbaketrekning ved å foreslå at prososialitet kan ha betydning for forholdet mellom sosial tilbaketrekning og sosioemosjonelle vansker. Forskjellene mellom sjenanse og sosial uinteresse kan ha kliniske implikasjoner ved at intervensjoner kanskje bør tilpasses barnas motivasjonsprosesser. Funnene må imidlertid tolkes og anvendes i lys av studiens mulige begrensninger.

5 Litteraturliste

- Achenbach, T. M. & Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms & profiles*. Burlington: University of Vermont.
- Aiken, L. S. & West, S. G. (1991). *Multiple regression: Testing and interpreting interactions*. Newbury Park: Sage.
- American Psychiatric Association (2005). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Washington DC: American Psychiatric Association.
- Arbeau, K. A., Coplan, R. J. (2007). Kindergarten teachers' beliefs and responses to hypothetical prosocial, asocial, and antisocial children. *Merrill-Palmer Quarterly*, 53, 291-318.
- Arbeau, K. A., Coplan, R. J. & Weeks, M. (2007). Shyness, teacher-child relationships, and socio-emotional adjustment in grade 1. *International Journal of Behavioral Development*, 34, 259-269.
- Asendorpf, J.B. (1990). Beyond social withdrawal: Shyness, unsociability and peer avoidance. *Human Development*, 33, 250-259.
- Asendorpf, J. B. & Meier, J. H. (1993). Personality effects on childrens speech in everyday life - Sociability-mediated exposure and shyness-mediated reactivity to social situations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 1072-1083.
- Bohlin, G. & Hagekull, B. (2009). Socio-emotional development: From infancy to young adulthood. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50, 592-601.
- Boivin, M. & Hymel, S. (1997). Peer experiences and social self-perceptions: A sequential model. *Developmental psychology*, 33, 135-145.
- Boivin, M., Hymel, S. & Bukowski, W. M. (1995). The roles of social withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in childhood. *Development and Psychopathology*, 7, 765-785.
- Borge, A. I. H. (2009). Vennskap. *Skolepsykologi*, 4, 3-10.

- Borge, A. I. H., Rutter, M., Cote, S. & Tremblay, R. E. (2004). Early childcare and physical aggression: Differentiating social selection and social causation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 367-376.
- Bukowski, W. M. (1990). Age-differences in children's memory of information about aggressive, socially withdrawn, and prosociable boys and girls. *Child Development*, 61, 1326 -1334.
- Carr, A. (1999). *The handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology: A Contextual Approach*. New York: Routledge.
- Cheek, J. M. & Buss, A. H. (1981). Shyness and Sociability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 330-339.
- Chen, X. Y., Wang, L. & Wang, Z. Y. (2009). Shyness-Sensitivity and Social, School, and Psychological Adjustment in Rural Migrant and Urban Children in China. *Child Development*, 80, 1499-1513.
- Clark, K. E. & Ladd, G. W. (2000). Connectedness and autonomy support in parent-child relationships: Links to children's socioemotional orientation and peer relationships. *Developmental Psychology*, 36, 485-498.
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cole, M., Cole, S. & Lightfoot, C. *The development of children*. New York: Worth Publishers.
- Coplan, R. J., Arbeau, K. A. & Armer, M. (2008). Don't fret, be supportive! Maternal characteristics linking child shyness to psychosocial and school adjustment in kindergarten. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 359-371.
- Coplan, R. J. & Armer, M. (2007). A "multitude" of solitude: A closer look at social withdrawal and nonsocial play in early childhood. *Child Development Perspectives*, 1, 26-32.
- Coplan, R. J., Gavinski-Molina, M. H., Lagacé-Séguin, D. G. & Wichmann, C. (2001). When girls versus boys play alone. Nonsocial play and adjustment in kindergarten. *Developmental Psychology*, 37, 464-474.

- Coplan, R. J., Girardi, A., Findlay, L. C & Frohlick, S. L (2007). Understanding solitude: Young children's attitudes and responses towards hypothetical socially withdrawn peers. *Social Development*, 16, 390-409.
- Coplan, R. J., Prakash, K., O'Neil, K. & Armer, M. (2004). Do you 'want' to play? Distinguishing between conflicted-shyness and social disinterest in early childhood. *Developmental Psychology*, 40, 244-258.
- Coplan, R. J. & Rubin, K. H. (2010). Social withdrawal and shyness in childhood. History, theories, definitions and assessments. I R. H. Rubin & R. J. Coplan (red.). *The development of shyness and social withdrawal*, (s. 3-20). New York: Guilford Press.
- Coplan, R. J., Rubin, K. H., Fox, N. A., Calkins, S. D., & Stewart, S. L. (1994). Being alone, playing alone, and acting alone: Distinguishing among reticence, and passive- and active-solitude in young children. *Child Development*, 65, 129-138.
- Coplan, R. J., Schneider, B. H., Matheson, A. & Graham, A. (2010). 'Play skills' for shy children: Development of a social skills facilitated play early intervention program for extremely inhibited preschoolers. *Infant and Child Development*, 19, 223-237.
- Coplan, R. J. & Weeks, M. (2010a). Unsociability and the preference for solitude in childhood. In K. H. Rubin & R. J. Coplan (red.), *The development of shyness and social withdrawal* (s. 64-83). New York: Guilford Press.
- Coplan, R. J. & Weeks, M. (2010b). Unsociability in middle childhood. Conceptualization, assessment, and associations with socioemotional functioning. *Merrill-Palmer Quarterly*, 56, 105-130.
- Coplan, R. J., Wilson, J., Frohlick, S. L. & Zelenski, J. (2006). A person-oriented analysis of behavioral inhibition and behavioral activation in children. *Personality and Individual Differences*, 41, 917-927.
- Crozier, W. R. & Burnham, M. (1990). Age-related differences in children's understanding of shyness. *British Journal of Developmental Psychology*, 8, 179-185.
- Denham, S., Salisch, M., Olthof, T., Kochanoff, A. & Caverly, S. (2002). Emotional and social development in childhood. I P. K. Smith & C. H. Hart (red). *Blackwell*

- handbook of childhood social development* (s. 307-328). Oxford: Blackwell Publishing.
- Detting, A. C., Gunnar, M. R. & Donzella, B. (1999). Cortisol levels of young children in full-day childcare centers: Relations with age and temperament. *Psychoneuroendocrinology*, 24, 519-536.
- Dunn, J. (2004). *Friendships. The beginnings of intimacy*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Eisenberg, N. & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. I W. Damon & N. Eisenberg (red.), *Handbook of child psychology* (s. 701-778). New York: Wiley.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Karbon, M., Murphy, B. C., Carlo, G. & Wosinski, M. (1996). Relations of school children's comforting behavior to empathy-related reactions and shyness. *Social Development*, 5, 330-351.
- Eisenberg, N., Shepard, S. A., Fabes, R. A., Murphy, B. C. & Guthrie, I. K. (1998). Shyness and children's emotionality, regulation, and coping: Contemporaneous, longitudinal and across-context relations. *Child Development*, 69, 767-790.
- Elander, J. & Rutter, M. (1996). Use and development of the Rutter parents' and teachers' scales. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 6, 63-78.
- Farver, J. M. & Branstetter, W. H. (1994). Preschoolers' prosocial responses to their peers' distress. *Developmental Psychology*, 30, 334-341.
- Findlay, L. C., Girardi, A. & Coplan, R. J. (2006). Links between empathy, social behavior, and social understanding in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 347-359.
- Gardner, F. & Shaw, S. D. (2008). Behavioral problems in infancy and preschool children (0-5). I M. Rutter (red.), *Rutter's child and adolescent psychiatry* (s. 882-893). Oxford: Blackwell Publishing.
- Gavinsky-Molina, M., Coplan, R. J. & Younger, A. J. (2003). A closer look at children's knowledge about social isolation. *Journal of Research in Childhood Education*, 18, 93-104.

- Gazelle, H., & Ladd, G. W. (2003). Anxious solitude and peer exclusion: A diathesis-stress model of internalizing trajectories in childhood. *Child Development, 74*, 257-278.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychiatry, 38*, 581-586.
- Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 40*, 1337-1345.
- Goodman, A., Lamping, D. L. & Ploubidis, G. B. (2010). When to Use Broader Internalising and Externalising Subscales Instead of the Hypothesised Five Subscales on the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ): Data from British Parents, Teachers and Children. *Journal of Abnormal Child Psychology, 38*, 1179 -1191.
- Gravetter, F. J. & Wallnau, L. B. (2000). *Statistics for the behavioral sciences*. Belmont: Wadsworth.
- Gray, J. A. (1987). *The neuropsychology of anxiety: An enquiry into the functions of the septo-hippocampal system*. Oxford: University Press.
- Harrist, A. W., Zaia, A. F., Bates, J. E., Dodge, K. A. & Pettit, G. S. (1997). Subtypes of social withdrawal in early childhood: Sociometric status and social-cognitive differences across four years. *Child development, 68*, 278 -294.
- Hart, C. H., Yang, C., Nelson, L. J., Robinson, C. C. Olsen, J. A. & Nelson, D. A. (2000). Peer acceptance in early childhood and subtypes of socially withdrawn behavior in China, Russia, and the United States. *International Journal of Behavioural Development, 24*, 73-81.
- Hartup, W. H. (1992). Friendships and their developmental significance. I H. McGurk (red.), *Childhood social development: Contemporary perspectives* (s. 175-206). East Sussex, UK: Laurence Erlbaum Associates Ltd.
- Heiervang, E., Stormark, K. M., Lundervold, A. J., Heimann, M., Goodman, R., Posserud, M. B., Ullebø, A. K., Plessen, K. J., Bjelland, I., Lie, S. A. & Gillberg, C. (2007). Psychiatric disorders in Norwegian 8- to 10-year-olds: An epidemiological survey of prevalence, risk

- factors, and service use. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46, 438-47.
- Henderson, H. A., Fox, N. A. & Rubin, K. H. (2001). Temperamental contributions to social behavior: the moderating roles of frontal EEG asymmetry and gender. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 68-74
- Hoglund, W. & Leadbetter, B. (2007). School functioning in early adolescence: Gender-linked responses to peer victimization. *Journal of Educational Psychology*, 33, 1032-1039.
- Hoston, L. & Lybeck, R. B. (2010). *Barn som leker alene. En longitudinell studie av fenomenene sjenanse og sosial uinteresse og deres relasjon til emosjonelle problemer*. Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Kagan, J. (1997). Temperament and the reaction to unfamiliarity. *Child Development*, 68, 139-143.
- Kagan, J., Snidman, N. & Arcus, D. (1993). On the temperamental categories of inhibited and uninhibited children. I K. H. Rubin, & J. B. Asendorpf. *Social withdrawal, inhibition and shyness in childhood* (s. 19-28). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Karevold, E. (2008). *Emotional problems in childhood and adolescence. Predictors, pathways and underlying structure*. Doktorgrad, Samfunnsvitenskapelig Fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Karevold, E., Røysamb, E., Ystrom, E. & Mathiesen, K. S. (2009). Predictors and pathways from infancy to symptoms of anxiety and depression in early adolescence. *Developmental Psychopathology*, 45, 1051-1060.
- Kristiansen, M. & Gravdal, T. (2008). *Sjenanse og vennskap – betydningen av språk, perspektivtaking og prososialitet. En studie av 597 barn i 33 norske barnehager*. Hovedoppgave, Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Nelson, L. J., Rubin, K. H. & Fox, N. A. (2005). Social and nonsocial behaviors and peer acceptance: A longitudinal model of the development of self perceptions in children ages 4 to 7 years. *Early Education & Development*, 20, 185-200.

- Nolen-Hoeksema, S., Girgus, J. S. & Seligman, M. E. (1992). Predictors and consequences of childhood depressive symptoms: A 5-year longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology, 101*, 405-422.
- Obel, C., Heiervang, E., Rodriguez, A., Heyerdahl, S., Smedje, H., Sourander, A., et al. (2004). The Strengths and Difficulties Questionnaire in the Nordic countries. *European Child and Adolescent Psychiatry, 13*, 32-39.
- Ogden, T. (2011). Sosial ferdighetsopplæring for barn og ungdom. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 48*, 64-74.
- Oh, W., Rubin, K. H., Bowker, J. C., Booth-LaForce, C., Rose-Krasnor, L. & Laursen, B. (2008). Trajectories of social withdrawal from middle childhood to early adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 553-566.
- Perren, S., Stadelmann, S., Wyl, A. v. & Klitzing, K. v. (2007). Pathways of behavioral and emotional symptoms in kindergarten children: What is the role of pro-social behaviour? *European Child Adolescent Psychiatry, 16*, 209-214.
- Phillipsen, L. C., Bridges, S. K., McLemore, T. G. & Saponaro, L. A. (1999). Perceptions of social behavior and peer acceptance in kindergarten. *Journal of Research in Childhood Education, 14*, 68-77.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y. & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology, 88*, 879-903.
- Purdie, V. & Downey, G. (2000). Rejection sensitivity and adolescent girls' vulnerability to relationship-centered difficulties. *Child Maltreatment, 5*, 339-349.
- Roy, B. v., Grøholt, B., Heyerdahl, S. & Clench-Aas, J. (2006). Self-reported strengths and difficulties in a large Norwegian population 10-19 years: Age and gender specific results of the extended SDQ-questionnaire. *European Child Adolescent Psychiatry, 15*, 189-198.
- Rubin, K. H. (1982). Nonsocial play in preschoolers: Necessarily evil? *Child Development, 53*, 651-657.

- Rubin, K. H. & Asendorpf, J.B. (1993). Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood: Conceptual and definitional issues. I K. H. Rubin & J. B. Asendorpf (red.). *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood* (s. 3-17). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rubin, K. H., Bowker, J. & Gazelle, H. (2010). Social withdrawal in childhood and adolescence. I K. H. Rubin & R. J. Coplan (red.), *The development of shyness and social withdrawal* (s. 131-156). New York: Guilford Press.
- Rubin, K. H., Bukowski, W., & Parker, J. G. (1998). Peer interactions, relationships, and groups. I W. Damon & R. M. Lerner (red.), *Handbook of Child Psychology: Vol 1. Theoretical models of human development* (s. 619-700). New York: Wiley.
- Rubin, K. H., Burgess, K. B., Kennedy, A. E. & Stewart, S. L. (2003). Social withdrawal in childhood. I E. J. Mash & R. A.L. Barkley (red.), *Child psychopathology* (s. 372-406). New York: Guilford Press.
- Rubin, K. H. & Coplan, R. J. (2004). Paying attention to and not neglecting social withdrawal and social isolation. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50, 506-534.
- Rubin, K. H., Coplan, R. J. & Bowker, J. (2009). Social withdrawal in childhood. *Annual Review of Psychology*, 60, 141-171.
- Rubin, K. H., Wojslawowicz, J. & Oh, W., (2007). The peer relationships and friendships of socially withdrawn children. I LoCoco, A. S. Rubin, K. H. & Zappulla, C. (red.), *L'isolamento sociale durante l'infanzia (Social withdrawal in childhood)*. Milano: Unicopli.
- Rubin, K. H., Wojslawowicz, J., Rose-Krasnor, L., Booth-LaForce, C. & Burgess, K. B. (2006). The best friendships of shy/withdrawn children: Prevalence, stability, and relationship quality. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 143-157.
- Rudolph, K. & Lambert, S. F. (2007). Child and adolescent depression. I E. J. Mash & R. A. Barkley (red.). *Assessments of childhood disorders* (s. 213-252). New York: Guilford Press.
- Rydell, A., Diamantopoulou, S., Thorell, L. B. & Bohlin, G. (2009). Hyperactivity, shyness,

- and sex: Development and socio-emotional functioning. *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 625-648.
- Sandstrom, M. J., Cillessen, A. H. N. & Eisenhower, A. (2003). Children's appraisal of peer rejection experiences: Impact on social and emotional adjustment. *Social Development*, 12, 530-550.
- Sanne, B., Torsheim, T., Heiervang, E., Stormark, K. M. (2009). The Strengths and Difficulties Questionnaire in the Bergen Child Study: a conceptually and methodically motivated structural analysis. *Psychological Assessment*, 23, 352-364.
- Silberg, J. L., Miguel, V. F., Murrelle, E. L., Prom, E., Bates, J. E., Canino, G., Egger, H. & Eaves, L. J. (2005). Genetic and environmental influences on temperament in the first year of life. The Puerto Rico Infant Twin Study (PRINTS). *Twin Research and Human Genetics*, 8, 328-336.
- Spangler, T. & Gazelle, H. (2009). Anxious solitude, unsociability and peer exclusion in middle childhood: A multitrait-multimethod matrix. *Social Development*, 18, 833-856.
- Statistisk sentralbyrå (2009). Utdanningsindikatorer, OECD. Hentet fra <http://www.ssb.no/emner/04/01/utind/tab-2009-09-08-01.htm>
- Statistisk sentralbyrå (2007). Barn i barnehager. Hentet fra <http://ssb.no/barnehager/arkiv/tab-2007-03-15-04.html>
- Storch, E. A. & Ledley, D. R. (2005). Peer Victimization and Psychosocial Adjustment in Children: Current knowledge and Future Directions. *Clinical Pediatrics*, 44, 29-38.
- Tetzchner, S. v. (2005). *Utviklingspsykologi. Barne-og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Tick, N. T., Ende, J. v., Koot, H. M. & Verhulst, F. C. (2007). 14 year changes in emotional and behavioral problems of very young Dutch children. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46, 1333-1340.
- Valen-Sendstad, G. A. (2010). *Sosial tilbaketrekning hos barn. Å ikke våge, eller å ikke ville? En longitudinell studie av emosjonelle vansker*. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo,

Oslo.

Vågen, R. T (2007). *Prososialitet og emosjonelle vanskeligheter. En studie av 381 førskolebarn over to år*. Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.

Walker, S. (2005). Gender differences in the relationship between young children's peer-related social competence and individual differences in theory of mind. *Journal of Genetic Psychology*, 166, 297-312.

Zimmer-Gembeck, M. J., Hunter, T. A., Pronk, R. (2007). A model of behaviors, peer relations and depression: Perceived social acceptance as a mediator and the divergence of perceptions. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26, 273-302.

6 Vedlegg

Vedlegg 1 SDQ venneproblemer

Kryss av for i hvilken grad du synes utsagnene beskriver barnet:

«Stemmer ikke» – «stemmer bra» – «stemmer helt»

- 1) Har minst én god venn (reversert)
- 2) Blir mobbet av andre barn
- 3) Blir likt av andre barn (reversert)
- 4) Ganske ensom, leker ofte alene

Vedlegg 2 SDQ emosjonelle vansker

Kryss av for i hvilken grad du synes utsagnene beskriver barnet:

«Stemmer ikke» – «stemmer bra» – «stemmer helt»

- 1) Klager ofte over hodepine, vondt i magen eller kvalme
- 2) Mange bekymringer, virker ofte bekymret
- 3) Ofte lei seg, nedfor eller på gråten
- 4) Nervøs eller klengete i nye situasjoner, lett utrygg
- 5) Redd for mye, lett skremt

Vedlegg 3 SDQ prososialitet

Kryss av for i hvilken grad du synes utsagnene beskriver barnet:

«Stemmer ikke» – «stemmer bra» – «stemmer helt»

- 1) Omtenksom, tar hensyn til andre menneskers følelser
- 2) Deler gjerne med andre barn (godter, leker, andre ting)
- 3) Hjelpsom hvis noen er såret, lei seg eller føler seg dårlig
- 4) Snill mot yngre barn
- 5) Tilbyr seg ofte å hjelpe andre (foreldre, andre voksne, barn)

Vedlegg 4 Deskriptive data for utvalget

	Gjennomsnitt (n=387)	SD	Skalabredde
Sjenanse	12,46	5,38	7-35
Sosial uinteresse	7,58	3,19	4-20
Prososialitet	11,44	2,29	5-15
Venneproblemer	5,16	1,32	4-12
Emosjonelle vansker	5,77	1,22	5-15

Vedlegg 5 Eksplorerende faktoranalyse av CSPA:

N	387
Antall ledd	11
Kaiser-Meyer-Olkins verdi	.87
Bartlett's test	2170.5 (p<.001)
Komponenter med egenverdi>1	2

Vedlegg 6 Faktoranalyse av CSPA, varimax rotasjon

	Faktor 1 (“Sjenanse”)	Faktor 2 (“Sosial uinteresse”)
Spørsmål 1	.80	
Spørsmål 2	.80	
Spørsmål 3	.70	.44
Spørsmål 4	.72	
Spørsmål 5	.59	
Spørsmål 6	.84	
Spørsmål 7	.82	
Spørsmål 1		.84
Spørsmål 2		.86
Spørsmål 3		.77
Spørsmål 4		.65